কেৰাণী

ৰত্নকান্ত বৰকাকতি

শেৱালি

LIBRARY

ৰত্নকান্ত বৰকাকতী

লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল
গুৱাহাটী . অসম

শেৱালি

LIBRARY

"Love is a smoke raised with the fume of **Sighs,**
Being purged, a fire sparkling in lover's **eyes;**
Being vexed, a sea, nourished with lover's **tears;**
What is it else ? a madness most discreet,
A choking gall and a preserving sweet."

—(*Romeo-Juliet*)
SHAKESPEARE

শ্ৰীৰত্নকান্ত বৰকাকতী

উছৰ্গা

মোৰ চিৰ লগৰী
শ্ৰীমতী প্ৰেমলতা বৰকাকতীৰ
কৰকমলত

প্ৰেম,

আবেগৰ বতাহত এই জীৱনৰ
তুমি আহি পৰাৰ আগতে,
লৰিছিল কলাপাত আগলি প্ৰেমৰ
কাক বাৰু ধিয়াই সততে ?

*

তৰাৰ স্বৰ্গীয় জ্যোতি দূৰ আকাশৰ
ধৰাৰ মধুৰ প্ৰীতি-ফুল
লগলাগি সকলোৰে দিনেৰাতি মোক
কৰিছিল কিয় বিয়াকুল ?

*

অৰ্থ তাৰ তুমি যদি আধা, মোৰ এই
জীৱনৰ অনন্ত-বিভোল,
পূৰ্ণ ক'ত বিচাৰি বিচাৰি, যাওঁ আহাঁ
দুয়ো লই প্ৰেম-পূজা ফুল !

গ্ৰন্থকাৰ

পাতনি

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বানপানীৰ দৰে কবিতাৰ কল্লোলত গোটেইখন অসম ঢৌৱাই খলকনি লগাবৰ প্ৰবল বাসনা এটা বুকুত পুহিছিলোঁ সৰু কালৰে পৰাই, কিন্তু আজি ভৰ বয়সত ভৰি দিয়ো দেখিছোঁহি কবিতাৰ ঠাওনি নোপোৱা সেই ৰসৰ জল-কল্লোলৰ ঠাইত জীৱন গোটেইটো শুকাই লুইতৰ শুকান বালিৰ চৰ হৈ পৰিল; বাস্তৱ জীৱন আৰু ভাব জীৱনৰ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত অৱস্থাৰ হেঁচাৰ বালিয়ে ঢাকি থোৱা এই জীৱন-মৰুত অন্তঃসলিলা ফল্গুৰ দৰে বৈ থকা হৃদয়-সলিলৰ, মাজে সময়ে থাকিব নোৱাৰি খুচৰি দিওঁতে বিৰিঙি উঠা, সেই বিন্দু বিন্দু সলিল-বিন্দুবিলাকৰে কিছুমান গোট খুৱাই বহুদিনৰ মূৰত বহুতৰ অনুৰোধ আৰু নিজৰো আধামৰা আধাজীয়া হেঁপাহত ৰাইজৰ আগলৈ উলিয়ালোঁ, মাতৃভাষাৰ কবিতা-কুঁৱৰীৰ কপালত এটা সেন্দুৰৰ ফোঁট ময়ো দিওঁ বুলি। যদি এই সেন্দুৰৰ বিন্দুতে কোনো ৰসগ্ৰাহীয়ে মোৰ অব্যক্ত কল্পনা-সিন্ধুৰ আভাস পায়, তেনে হলেই ইয়াৰ মৰ্য্যাদা আছে বুলি বুজিম, নতুবা "জায়ন্তেচ ম্ৰিয়ন্তেচ মদ্বিধাঃ (এই খিনিতে "এমম্বিধাঃ") ক্ষুদ্ৰজন্তবঃ" এই বুৰবুৰণি উঠিল আৰু মৰিল।

এই কবিতাবিলাক "ঊষা," "আলোচনী," "বাঁহী," "চেতনা" আৰু "মিলন" কাকতত প্ৰকাশ হৈছিল, এই খিনিতে সেই সেই কাকতৰ সম্পাদকসকলৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতা জনালোঁ।

ইতি

১৫ জেঠ, ১৮৫৪ শক।
নগাওঁ, অসম

শ্ৰীৰত্নকান্ত বৰকাকতী

সূচী

বিষয়।				পিঠি।
১। শেৱালি	...	...	...	
২। সৰা ফুল	...	...	...	১
৩। চন্দ্ৰবদন	...	...	...	২
৪। ধাউতি	...	...	...	৩
৫। ক্ষন্তেক	...	...	...	৪
৬। চকুলো	...	...	...	৪
৭। ভাইটি	...	...	...	৫
৮। দুদিন আহে যায়	...	...	...	৭
৯। প্ৰেমতত্ত্ব	...	...	...	৮
১০। তুমি	...	...	...	১০
১১। যদি	...	...	...	১১
১২। তেও	...	...	...	১২
১৩। তোমাৰ পৰশ	...	...	...	১৩
১৪। সি দুটি চকু	...	...	...	১৫
১৫। প্ৰশ্ন	...	...	...	১৬
১৬। সান্ত্বনা	...	...	...	১৮
১৭। ওঠৰ মিলন	...	...	...	১৮
১৮। আত্মাৰ মিলন	...	...	...	১৯

বিষয়।				পিঠি।
১৯। উপহাৰ	...	...	...	১৯
২০। তেতিয়া	...	...	...	২০
২১। ৰাগি	...	...	...	২২
২২। জীৱন জেউতি	...	...	...	২৩
২৩। নাই যে নাই	...	...	...	২৪
২৪। বিশ্ব হৰণ	...	...	...	২৪
২৫। সকীয়নি	...	...	...	২৭
২৬। সৰ্ব্বৰূপত	...	...	...	২৮
২৭। মোৰ পূজা	...	...	...	৩০
২৮। অমৃত	...	...	...	৩২
২৯। মূৰ্ত্তি পূজা	...	...	...	৩৫
৩০। অনুসন্ধান	...	...	...	৩৬
৩১। মহিমা	...	...	...	৩৭
৩২। শিলাৰূপ	...	...	...	৩৮
৩৩। পূৰ্ব্বস্মৃতি	...	...	...	৩৯
৩৪। সুন্দৰ	...	...	...	৪১
৩৫। ছবি নে কবি	...	...	...	৪৬
৩৬। অভাৱ	...	...	...	৪৮
৩৭। ভাল পোৱা	...	...	...	৪৯
৩৮। ভাব	...	...	...	৫১
৩৯। চিৰ সুন্দৰ	...	...	...	৫২

বিষয়।		পিঠি।
৪০।	পদুথুৰীৰ প্ৰতি চকোৰা	৫৩
৪১।	কবিৰ স্থান	৫৫
৪২।	কবীন্দ্ৰ ৰবীন্দ্ৰ দৰ্শন	৫৮
৪৩।	উৰ্ম্মিলা	৫৯
৪৪।	শকুন্তলা বিদায়	৬২
৪৫।	স্বৰ্গীয় চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা	৬৪
৪৬।	তাজমহল	৬৯
৪৭।	ঘৰ জেউতি	৭০
৪৮।	ধৰাপৰা	৭২
৪৯।	অৰ্থ	৭৪
৫০।	শুকতৰা	৭৫
৫১।	বাঁহী	৭৬
৫২।	কবিৰ চিন্তা	৭৭
৫৩।	উন্মনা	৭৮
৫৪।	পদুলি মুৰত	৭৯
৫৫।	কোন	৮১
৫৬।	উদাসী	৮২
৫৭।	কিয়	৮৩
৫৮।	প্ৰশ্ন	৮৪
৫৯।	উত্তৰ	৮৫
৬০।	বিৰহৰ গৌৰৱ	৮৭

বিষয়।	পিঠি।
৬১। একেটি ঘৰ	৮৮
৬২। দুটি মানুহ	৮৯
৬৩। ক্ষুদ্ৰৰ অধিকাৰ	৯১
৬৪। লুকাই লুকাই	৯২
৬৫। মুক্তি	৯৩
৬৬। প্ৰকাশ-বাধা	৯৪
৬৭। কিজানি নহয় ভুল	৯৫
৬৮। সাধনাৰ স্বৰ্গ	৯৮
৬৯। মিলন	১০০
৭০। নীৰব বীণা	১০২
৭১। বাঁহী	১০৩
৭২। মহাত্মা	১০৪
৭৩। সত্য	১০৫
৭৪। ছঁয়াময়া	১০৬
৭৫। সূৰ্য্যাস্তৰ পূৰ্ব্বে	১০৮
৭৬। দু'দণ্ডৰ কুসুম-লাবণ্য	১০৯
৭৭। ফুলৰ চাকি	১১১
৭৮। ফুল-শয্যা	১১২
৭৯। বাঁধৰা	১১৩
৮০। সৌন্দৰ্য্য	১১৪
৮১। হেৰোৱা চৰাই	১১৭

শেৱালি

এই জীৱনৰ
"শেৱালি বনৰ
মনৰ যতেক কামনা,"
চাওঁতে চাওঁতে
ফুলিল, সৰিল
কতনো ভাবৰ ভাবনা।
কতনো ছিন্ন
আশাৰ মুকুল
পৰিল ধূলিত বাগৰি,
কতনো ভিন্ন
ভাবৰ কুসুম
সৰিল, কলিতে আহৰি!

* * *

ফুলিল, সৰিল
মহিমাত যাৰ
ফুলাব সৰাব নিতকে,
হাঁহি-কান্দনৰ
বতাহত ঢউ
খেলিব, খেলাব পলকে;
উদ্দেশি সেই
নিৰুদ্দেশ কোন
মায়াপী দেৱ,
সৰি পৰা মোৰ
শেৱালিয়ে আজি
কৰিছে সেৱ!

শেৱালি

—:★:—

সৰাফুল

বন ফুল ফুলি উঠি
কাননত হাঁহে,
মোৰ মনফুল নুফুলিয়ে'
আবেগত ভাহে!

সৰসীৰ শতদল
তল্ মল্ কৰে,
মোৰ মানসীৰ চকুজল
অকাৰণে পৰে!

তৰা ফুলে আকাশেদি
সসীমক সাজে,
মোৰ সৰাফুলে হৃদয়েদি
অসীমত ৰাজে!

(১৯১৬ খৃঃ)

চন্দ্ৰবদন

ময়ে কি কেৱল
জোনত পাগল
আৰাধি জোনৰ
বদন-সুধা,

মেঘৰ আঁৰত
জোনেনো কিহত
হাঁহিছে তেন্তে
লুকাই-আধা?

হেঁপাহ চকুৰে
মই একেথৰে
জোনলৈ চাই
যৌতিয়া যাওঁ,

জোনেওতো মোক
খেলি লুক্ ভুক্
চাই চাই লাৰ
যোৱা, দেখা পাওঁ।

(১৯১৭ খৃঃ)

ধাউতি

মোৰ—ধাউতি মিচিকি হাঁহি
আধা ফুলা ফুল পাহি
এষাৰি সাদৰী মাত
ভাবতে লুকোৱা ভাহি;
এক্ষন্তেক দৰিশন
বিজুলীৰ ছঁয়াময়া,
তিতা খাই বিৰহৰ
মিলন অমিয়া পিয়া।
মোৰ—ধাউতি ৰূপহী জোন
মেঘৰ আঁৰত জ্বলা,
মধুৰ ছবিটি চাই
আবুৰতে লীলা খেলা;
মোৰ—ধাউতি দৰ্শন পাওঁ
কাঁইটেৰে বেৰা ফুল,
ছুম নে নুছুম কই
কৰি থাকোঁ আলফুল;
মোৰ—ধাউতি প্ৰাণৰ আৰু
লুকোৱা মাধুৰী
নুশুনা সুৰতো শুনো
গীতৰ লহৰী।

(১৯১২ খৃঃ)

ক্ষন্তেক

ক্ষন্তেক মাথোন দেখা
বিজুলীৰ প্ৰভা,
ক্ষন্তেক মাথোন লগ
মিলনৰ শোভা,
ক্ষন্তেক মাথোন হায়
চকু চোৱা চুই
প্ৰাণ মন হই যোৱা
এক, পুচি দুই।

(১৯১১ খৃঃ)

চকুলো

চকুলো প্ৰিয়ৰ গ'ল
যি ধাৰি বাগৰি
বৰ্ণনা অতীত সি যে
প্ৰাণৰ লহৰী।
নোহে সি মুকুতা ৰূপ
কামিনী কণ্ঠৰ,
নোহে সি মাধুৰী ফুল্ল
কুসুম প্ৰাণৰ,
নোহে সি ভাষাৰ গীত
বীণাৰ সুস্বৰ,
নোহে সি কোকিল কণ্ঠ
মধু বসন্তৰ;

শব্দ শূন্য গান সি যে
বাজে হৃদয়ত,
এটুপি চকুলো অহ
নহয় বেকত
সৌন্দর্য্য আপুনি আহি
নয়নত খেলে,
স্বৰ্গীয় মাধুৰী আহা
পানী হই বলে,
নতু এৰি স্বৰ্গপুৰী
মন্দাকিনী ধাৰা,
বই যায় চকুৰোদি
হই আত্মহাৰা।
নতু আৰু কিনো বাৰু
থাকোঁ গুণি গপি
প্ৰণয়ৰো প্ৰত্যুত্তৰ
চকুলো এটুপি।
(১৯১৩ খৃঃ)

ভাইটি

ভাইটি পদুম মোৰ
একেই তেজৰ
মোৰ একে মঙহৰ,
যুঁজ পাতিছিলি তই

মোৰ সতে কত
হায়, ভীম অৰ্জ্জুনৰ;
শত্ৰু ভাবিছিলোঁ তোক
ময়োতো সোণাই
অই খুজোঁতে সদায়,
আজিহে বুজিলোঁ সোণ
তোৰ সম মিত্ৰ
আৰু কোনো মোৰ নাই।
আজিহে বুজিলো সোণ
ফাঁকি দি আছিলি অই
তই মোৰ কোন
পূৰ্ণিমাৰ জোন?
জোন গলে পূৰ্ণিমাৰ
ওলায় আকৌ ঘূৰি;
তই গলি পুনু মোৰ
নোলালি যে সোণ
জীৱনৰ সিপাৰত
ওলাৱ এদিন যদি
ডিঙিতে সাবটি ধৰি
চুমা এটি খাম,
ইপাৰৰ খুঁজ-খাজ
নকৰোঁ নকৰোঁ আৰু
পদুম মুখনি তোৰ
হিয়া ভৰি চাম।

(১৯১৮ খৃঃ)

দুদিন আহে যায়

এদিন ধূলিত লেটি লই খেলিলোঁ ধূলিৰ খেলা
ধূলিৰ ঘৰ ধূলিৰ বাৰী
ধূলিত আপোন ভুলা
চাওঁতে চাওঁতে ধূলিৰ ঘৰ ধূলিৰ বাৰী
ধূলিত বিলীন হ'ল,
আপোন ভুলা ধূলিৰ খেলা
কবিৰ কথাত ৰ'ল।

*

এদিন হঠাৎ মধুৰ হাৱাত
উঠিল প্ৰণয় জাগি
মধুৰ আশা মধুৰ ভাষা
হাৱায় হাৱায় লাগি;
চাওঁতে চাওঁতে, হাৱাৰ আশা, হাৱাৰ ভাষা
হাৱাত বিলোপ পালে,
প্ৰণয় মধু প্ৰাণৰ তানে
নীৰব বিদায় গালে!

*

এদিন বলে খ্যাতিৰ নদী সুদিন বাৰিষা পাই
চাওঁতে চাওঁতে কুদিন গ্ৰীষ্মে শুকালে তেনেই হায়!
ইদৰেতো এদিন দুদিন দুদিন পাচে
সকলোৱে লয় পায়,
সুদিন কুদিন জগত দুদিনে
দুদিন আহে যায়।

তেন্তে কিয় হৃদয় ইমান ব্যাকুল পৰিব মৰি,
ধূলিৰ খেলা হাৰাৰ প্ৰেম দুদিন থাকিব ধৰি;
মিছাতে আচল ভুলি ধূলিৰ জগত
ধূলিত বিলীন ৰয়।
সুদিন কুদিন জগত দুদিন
দুদিন আহে যায়!

(১৯১৩ খৃঃ)

প্ৰেমতত্ত্ব

(Shelleyৰ Love's Philosophyৰ ভাঙনি)

নিজৰা মিলিছে
নইৰ লগত
মিলিছে গই
নই সাগৰত,
পৱনে পৱনে
মিলিছে নিতউ
আবেগ-ভৰা
মধু মৰমত।
নাই জগতত
কোনো অকলই
ইটে সিটে মিলে
বিধিৰ বিধান,
নিমিলি মইনো
তোমাৰে সৈতে

অকলই লই
    থাকিম নে প্ৰাণ ?
সউ চোৱা গিৰিৰ
    চুমিছে আকাশ
ঢৌৰে ঢৌৰে চুমি
    পৰিছে ঢলি,
কোনে নুদুষিব
    ভনী ফুলটিক
    ভাইটিক যদি
    থাকেহে ভুলি ?
বেলিৰ পোহৰে
    চুমিছে ধৰণী
জোনৰ জোনাকে
    সাগৰ—চৌৰা,
তুমি যদি মোক
    নুচুমাহে সখি
      ইবোৰ চুমাৰ
        কি ফল কোৱাঁ ?

(১৯১৪ খৃঃ)

তুমি

তুমি কি প্ৰিয়
নুবুজোঁ কিয়
নোৱাৰোঁ ধৰিব
লুকোৱাঁ কোনি?

তুমি কি মেঘৰ
বিজুলী লহৰ
সাগৰ-ঢেউ
ফুলৰ ঘ্ৰাণ
'কুহুৰ' ধ্বনি?

নতু আকাশৰ
লতা-সুবৰ্ণৰ
পৰিছিলাঁ ধৰা
আহোঁতে নামি,

লুকাই পুনৰ
হলাঁ অগোচৰ
স্নেহৰ লতাটি
স্নেহত পমি।

নতু কি হিয়াৰ
আকুল চিয়াঁৰ
ব্যাকুল হই
বাহিৰত গই
ভ্ৰমিছাঁ তুমি,

বসন্ত বতাহ
অনন্ত হুতাহ
মিহলাই লই
জুই জালি গই
আকাশ চুমি ?
(১৯১৮ খৃঃ)

যদি

যদি তুমি হোৱাহলে
পদুম এপাহ,
মই যদি ৰিব্ ৰিব্
মলয়া-বতাহ ;
ধীৰে ধীৰে গই ধৰি
চকুটি মুদাই,
কৰিলোঁহেতেন স্নেহ
শত চুমা খাই।

যদি তুমি হোৱা হলে
ভেঁট ফুল এটি
মই যদি চন্দ্ৰমাৰ
কিৰণ-এছাটি,
ঢালিলোঁহেতেন গই
অমিয়া কিৰণ

হাঁহিলাহেঁতেন পাই
প্ৰেম আলিঙ্গন।
যদি তুমি হোৱা হলে
চাতকী পখীটি,
মই যদি জলধৰ
শ্যামল মূৰতি;
উঁৰি ফুৰি আকাশত
ঢালি ধাৰাসাৰ,
কৰালোঁহেঁতেন পান
প্ৰেম-পাৰাবাৰ।
(১৯১২ খৃঃ)

তেও

বাৰু, মই হওঁ যদি
পদুম এপাহ,
তুমিও এবাৰ আহি
শত চুমা খোৱা যদি
হই বাৰু ৰিব্ ৰিব্
মলয়া বতাহ;
পলাব নে তেও তব
প্ৰাণৰ হেপাহ?
আৰু বাৰু হওঁ যদি
ভেঁট ফুল এটি,

তুমি যদি চন্দ্ৰমাৰ
হই মৃদু সুধাধাৰ
আবেগ অন্তৰে মোক
ধৰাহি সাবটি,
অতৃপ্ত প্ৰেমৰ তেও
হব নে তৃপিতি?

বাৰু, মই হওঁ যদি
চাতকী পখীটি,
তুমি যদি আকাশত
উৰি ফুৰি বতাহত
হই শ্যাম জলধৰ
ঢালা ধাৰাসাৰ,
পৰিব নে অন্ত তেও
প্ৰেম পাৰাবাৰ?
(১৯১২ খৃঃ)

তোমাৰ পৰশ

পুলক ভৰা
চৰাইৰ গান
নালাগে মোৰ
সিমান ভাল,

সকলো চৰাইৰ
গানৰ গান
তোমাৰ মাতত
পাওঁ যি তাল।

আলোক সৰা
তৰাৰ মুখত
পোহৰ মই
নাপাওঁ তেনে,

অশ্রু-ক্ষৰা
তোমাৰ চকুত
হৃদয় হৰা
জেউতি যেনে।

বিশ্ব জগত
নতুন কৰা
—বসন্তত
নুফুলে ফুল,

তোমাৰ পৰশ
—তড়িৎ লাগি
যৌৱন যেনে
ব্যাকুল হল।

(১৯১৯ খৃঃ)

সি দুটি চকু

মনে যাক চিনে চকুৱে চিনায়
সেইহে হবলা
তোমাৰ চকুত
ইমান মউ?
বতাহ হলেই নুফুলেতো ফুল
বসন্তৰ বা'
লাগিলে ফুলৰ
উঠে যি ঢউ!
সকলো চকুতে নাইতো উল্লাস
সকলো তৰাৰে
সমান শোভা
নভত সউ,
নাইতো অমিয়া সকলো ওঁঠতে
পাৰে যি তুলিব
দুটি পৰাণত
একেটি ঢউ।
মনে মোৰ মাথো চিনিছে তোমাৰ
সি দুটি দিব্য
চিৰ হেপাহৰ
হৰিণ চকু,
দুইটি পৰাণ এটি হই য'ত
উঠিছে বিম্ব
হাঁহিৰ পুলক
খলকি বুকু।

অমৃত তাতে উঠিছে উথলি
নন্দন বন!—
মধুপ ই মোৰ
তৃষিত হিয়া,
গুণ্ গুণ্ গাই হে প্ৰিয় তোমাৰ
সি দুটি চকুৰে
মোহ-মদিৰাত
মৰিব দিয়া।
(১৯২০ খৃঃ)

প্ৰশ্ন

তোমাকো নে মোৰ—দৰে
আগুৰি পিগুৰি ধৰে
লাজ ওৰণিয়ে?
সেই দেখিয়ে নে
ৰই দূৰে দূৰে
বেঁকাই চোৱা
নোচোৱা কৈয়ে?
সেই দেখিয়ে নে
ভৰপূৰ বুকু
ভাগৰ পৰি
ওঁঠত হাঁহিৰ
উজুটি খায়?

সেই দেখিয়ে নে
চকুত চকু
পাৰিলে এবাৰ
'ধৰা পৰোঁ' বুলি
চমকি যায়?
সেই দেখিয়ে নে
নখে মাটি লেখা
খোজ লই লই
কিবা ভাবি গই
কিবাটি কৰাঁ?
সেই দেখিয়ে নে
নেদেখাই দেখা
উদুলি মুদুলি
প্ৰেম-পদুলিত
থমক ধৰাঁ?
সেয়ে যদি হয়
নালাগে অধিক
নালাগে আৰু মোৰ
ভাবনা নাই,
ভাবি ভাবি মাথোঁ
ওপঙি যাম
চুকিয়ে নোপোৱা
আকাশ চাই।

(১৯১৯ খৃঃ)

সান্ত্বনা

ভাল পায় নে নাপায়
সুধি কাম নাই
নুসুধিবি হাঁয়
টুকি চকু পানী।
ঢিমিক্-ঢামাক্ পোহৰ ছাটি
জ্বলিছে যে হাঁয়
তাকো উলিয়াই
নুনুমাবি
বতাহত আনি।
তৰুণ ওঁঠৰ কৰুণ হাঁহিটি
অৰুণ মেঘৰ মাজেদি
তাকে সাক্ষী কৰি ৰবি বিভাবৰী
সংশয় ছেদি মনেদি।

(১৯২১ খৃঃ)

ওঁঠৰ মিলন

সি দুটি ওঁঠৰ ৰাঙলি আভাত
বাগৰি পৰিছে যি
সুধাৰ লহৰ;
(যেন) উষাৰ পোহৰ
অমানিশা ভেদ কৰি
ঘোৰ বিৰহৰ,

জ্বলাব নে সিয়ে আজি
মিলন তপন,
মুগ্ধ কৰি দগ্ধ কৰি
জীৱন যৌৱন!

(১৯১৭ খৃঃ)

আত্মাৰ মিলন

আত্মাই মিলিব খোজে মোৰ
তোমাৰ আত্মাৰে
নোৱাৰে ধৰিব লগ, ঘনে
মায়াই আগুৰে।
সেইহে কান্দে মোৰ ‘প্ৰতি অঙ্গ
তৰ প্ৰতি অঙ্গ, লই,
দেহৰ মিলনে মাতে, স্তব্ধ
আত্মাৰ মিলন বৈ বৈ।

(১৯১৮ খৃঃ)

উপহাৰ

উপহাৰ বাৰু কি দিম প্ৰিয়!
তুমিম কিহেৰে নোকোৰা কিয়
উপহাৰ মোৰ
ৰঙা হিয়াখনি

ৰাঙলি সদায়
তোমাকে খিয়াই

তাৰো তাপ যদি নোৱাৰাঁ স'ব
পুৰি পুৰি নিজে ছাই হৈ যাব,
তেতিয়ানো বাৰু
লবা উপহাৰ
দেই পুৰি যোৱা
ক'লা ছাই হোৱা
হিয়া মোৰ এই কিহেৰে ধুই?

(১৯১৮ খৃঃ)

তেতিয়া

নাছিল ধুমুহা নাছিল বতাহ
আছিল থিৰ,
তেতিয়া জীৱন মৃদুল মধুৰ
বায়ুত ধীৰ।

*

এনেতেই তুমি উদিলা যে হাঁহি
ক'ৰ পৰা যেন বতাহত ভাহি
ক'ৰ পৰা কিয় নজনা কই
গালাহি গান?
অকস্মাৎ কিয় বিজুলী মাৰি
কঁপালা প্ৰাণ?

তেতিয়া কৈশোৰ প্ৰশান্ত সাগৰ
জোৱাৰ নউ
এনেতেই তুমি আহি অকস্মাৎ
তুলিলা ঢউ।

*

অকস্মাৎ যেন ওলালা জোনাই
থউকি বাথউ পৰাণ নচাই
শত শত ঢউ তুলি দি হিয়াত
পাতিলা কেলি,
ঢৌৰে ঢৌৰে কত হাঁহিলা নাচিলা
মদিৰা ঢালি!
চাওঁতে চাওঁতে ইকি ছয়াঁ-ময়া
অকস্মাৎ কিয় দেখোঁ নাইকিয়া,
লুকাই লুকাই লুটিলা জীৱন
টুটিল হিয়া,
উঠিল যিখিনি সপোনৰ দৰে
ওপঙি যোৱা।

*

যদিয়ে সপোন ওপঙি যোৱা
কিয় তেনে বাৰু হেৰাল হিয়া?
কিয় তেনে পুনু উচলি উচলি
পিছলে প্ৰাণ?
উটি বুৰি কিয় নিজতেই হায়
হেৰাই জ্ঞান?

উটি বুৰি প্ৰাণে নাপায় কূল,
নেদেখে একোকে জগত সংসাৰ
দিন নে ৰাতি,
জোন বোলি তৰা নাই বসুন্ধৰা
নুমায় জ্যোতি।

(১৯১০ খৃঃ)

ৰাগি

মোৰ—লাজুক হিয়াৰ
কুমুদ কুসুম
ফুলিল মেলি শতেক পাহি;
তোমাৰ চকুৰ
স্নিগ্ধ কোমল
লাগি পৰশ জোনাক-হাঁহি।
নন্দনৰ মন্দাৰ হাৰ
মোৰ ডিঙিত তোমাৰ বাহুৰ ভাৰ;
তোমাৰ চুমাত নামিল সুধা
সৰগ ভাগি,
জীৱন জুৰি লাগিল আহা
তাৰেই ৰাগি।

(১৯২০ খৃঃ)

জীৱন জেউতি

অন্তৰৰ অনন্ত প্ৰেম
বুজাওঁ কিমতে,
নোহেতো ঐশ্বৰ্য্য হেম
দেখাওঁ কি সতে;
হোৱা হলে এটি ফুল
সুগন্ধে আমোল্ মোল্
ছিঙি দি পিন্ধালোঁ হয়
তোমাৰ খোপাত ফুল।
হোৱা হলে হৃদয়ৰ সুখ
মিচিকি হাঁহিৰ মুখ,
দেখিলা হেঁতেন নিতে
নাই ক্লেশ, নাই দুখ।
হোৱা হলে হিয়া-ভগা দুখ
নিৰাশ বিষণ্ণ মুখ,
বুজিলাহেঁতেন, দেখি
নাই শান্তি, নাই সুখ।
ই যে নোহে সুখ
নোহে দুখ
অন্তৰৰ অনন্ত ধাউতি,
প্ৰদীপৰ দৰে মাথোঁ
পুৰি পুৰি
জ্বলি যোৱা জীৱন জেউতি।

নাই যে নাই

অতদিন হাঁয় অতনা জপিলো
একোতো নাপালোঁ
ধ্যানৰ দেৱতা
নোলাল কেওঁ,
—নাই যে নাই,
অধ্ৰুৱ জগত ধ্ৰুৱক ধিয়াই
ভাগৰি জুগৰি
মিছায়ে হয় নে ছাই?
অন্তৰৰ মোৰ বৰাগী গায়
'আৰু যে নাই'
দেই পুৰি পিচে
হম নে এনেই ছাই?
'আৰু নাই যে নাই'।

১৯২১ খৃঃ)

বিশ্ব হৰণ

তেতিয়া যদিও নাছিলা তুমি
ৰূপৰ চমকে চমকাই চকু,
আছিল তেতিয়া
সুন্দৰ মোৰ
জোন বেলি তৰাই
জুৰাই বুকু।

আছিল আকাশ
মুকলি হই
মোকেই সদায়
কোলাত লই
বতাহে দিছিল চুমা,
গাইছিল নৈয়ে
কুলু কুলু গান
মোৰেই লগত
ধৰি সম তান;
নাছিল সুখৰ সীমা।

মোকেই চাই
হিয়া-বিয়াকুল
হাঁহিছিল কত
প্ৰভাতৰ ফুল,
নিশা কান্দিছিল তৰা,
যেই পিনে চাওঁ
সেই পিনে দেখোঁ
মোৰেই সকলো
মোৰেই মাথোঁ;
মোৰেই বসুন্ধৰা।

যিদিন হন্তে
চকু চাঁট মাৰি
তুমি উজলিলা
মোৰ,

সেই দিন ধৰি
যেন নিলাঁ হৰি
তিল্ তিল্ কই
সকলো বোৰ।

তিল্ তিল্ কই
হৰিলাঁ বিশ্ব,
তিলোত্তমা হই
কৰিলাঁ নিঃস্ব,
কাঢ়িলা জোনৰ
মুখ,
আকাশৰ কোলা
কৰিলাঁ উদং
বতাহৰ নিলাঁ
মনৰ ৰং
নৈৰ নথলাঁ
সুখ।

ফুলৰ হৃদয়
কৰিলা হৰণ
লুটিলা তাৰ
লাৱণ্য বৰণ
তৰাক পেলালা
জ'য়;
হৰিলা বেলিৰ
হিৰণ কিৰণ

কৰিলা বিৰাট
বিশ্ব-হৰণ
আৰু কি প্ৰাণত
সয়?

(১৯১৪ খৃঃ)

সকীয়নি

মোক যে সদায় সকীয়াই থাকে
'প্ৰকৃতি' খনে,
তোমাক নো একো বাতৰি তাৰ
নিদিয়ে নে?
নকৰে তোমাক বকুলে আকুল
তোমাৰ মনত বনৰ ফুল
নাহাঁহে এদিনো লগাই ভুল?
নাগায় কোকিলে গান?
জোনৰ মধুৰ হাঁহিৰ ৰেখা
মেঘৰ আঁৰেদি নোপোৱা দেখা
নজলে বিজুলী আবেগ লেখা
—নকঁপে তৰাৰ প্ৰাণ?
মোক যে ইমান সকীয়াই থাকে
প্ৰকৃতি খনে,
তোমাক নো তাৰ বাতৰি একো
নিদিয়ে নে?

নিমিলে চকুত তৰুৰে লতা
নকয় বতাহে গোপন কথা,
প্ৰাণে প্ৰাণে যে উভয়ে গ'থা
নাযায় তটিনী বই?
সুদূৰ আকাশ উৰ্দ্ধে থমকি
নীৰব গিৰিয়ে ৰিণিকি জিলিকি
নকৰে তবধ অলপো নোকি
নাবাজে বুকুত গই?
মোক যে ইমান
ব্যাকুল কৰিছে
চৰাচৰে হায় দিবস ৰাতি,
তুমিহে তাৰ
নোপোৱা উমান
নুশুনা বিৰাট বিশ্বগীতি?

(১৯১৬ খৃঃ)

সৰ্ব্বৰূপত

এতিয়া নাই আকাৰ তোমাৰ
সৰ্ব্ব বিয়পি গ'লা,
সৰ্ব্ব ৰূপতে এতিয়া তোমাক
পিন্ধাম ডিঙিৰ মালা।

সউ নীলিমাৰ মাধুৰী মুখত
এতিয়া তোমাৰ পাম দৰিশন,
মধু বসন্তৰ মৃদুল হিল্লোল
পশিব তোমাৰ প্ৰিয় পৰশন।

*

কুলু কুলু সুৰে যাব নই বই
গাই যে তোমাৰে গান,
ফুলোঁ ফুলোঁ ফুলে দিব যে এতিয়া
মৰমৰ সেই মধুৰ দান।

*

এতিয়া নাই আকাৰ তোমাৰ
সৰ্ব্ব বিয়াপি গ'লা
সৰ্ব্ব ৰূপতে এতিয়া যে তুমি
আকউ মোৰেই হ'লা।

*

সৰ্ব্ব ৰূপতে এতিয়া তোমাক
পিন্ধাম ডিঙিৰ মালা,
কতৰূপে তুমি চিৰ ৰহস্য
খেলিব খুজিছা খেলা।

(১৯১৭ খৃঃ)

মোৰ পূজা

তোমালোকে তেল পূৰি
শলাগছি দিয়া
প্ৰদীপ পূজাৰ,
মই জালোঁ শিহা পূৰি
বাওলি হিয়াৰ
অগ্নি অনিবাৰ
সেয়ে মোৰ প্ৰদীপ পূজাৰ।
প্ৰদীপ সি তোমাসাৰ
টিমায় ঢুকায়
বতাহে নুমায়;
মোৰ সি প্ৰদীপ জলে
পলে পলে
তলে তলে
বতাহে হে আহি তাক
দ্বিগুণে জলায়।
তোমালোকে নাম গোৱাঁ
বন্ধা নাম বন্ধা সুৰে
সতোদায় একেদৰে
চাপৰি বজাই,
মই গাওঁ নানা স্বৰে
ছন্দে ছন্দে থৰে থৰে
হৃদয়ৰ স্তৰে স্তৰে
হৃদয় মজাই।
তোমাসাৰ নাম সি যে

তোমাসাক বান্ধি ছাটি
থোৱাতেই থয়,
যিবা আহে যিবা যায়
জিভাতেই ৰয়;
মোৰ সি নামৰ ধ্বনি
চুমি আকাশক
তৰাক আকোঁলি আহি
ফুলৰ মুখত হাঁহি
হিয়া কাঢ়ি লয়।
তোমালোকে পূজা কৰাঁ
এজন, দুজন কিম্বা তিনিজন
নতুবা তেত্রিশ কোটি
ত্রিশ কোটি লোকে,
মই পূজোঁ কাৰাবাক ক'বকে নোৱাৰোঁ
এই দেখোঁ এই নাই ভূলোকে দ্যুলোকে
নিতে নবৰূপ তাৰ
নিতে অগোচৰ,
বিচাৰি তাকেই বয় চকুলো পলকে
লক্ষ ধাৰে লক্ষ সুঁতি
অলক্ষ্য সাগৰ।

(১৯১৮ খৃঃ)

অমৃত

অমৃত আছে বা ক'ত
কোনে জানে তাৰ
বাৰ্তাৰ ?

সি বই যায়
কোন সুদূৰত
নিজৰাৰ দৰে
বাগৰি !

সি হৰে নেকি ভোক
হৰে ৰোগ-শোক
হৰে নে প্ৰাণৰ
পিপাসা ?

সি কৰেনে অমৰ
জড়ক অজড়
নিবাৰে আশাৰ
দুৰাশা ?

সি কৰে নে শান্ত
কীৰ্ত্তি-ক্লিষ্ট
জীৱনৰ যত
বিননি ?

মই বিচাৰি পান্থ
ঘূৰিলোঁ অশেষ
গিৰি-গুহা-বন
বননি।

নাপালোঁ যে ক'তো
নাপালোঁ সন্ধান
পৰিলোঁ শেষত
ভাগৰি,

এনেতে যে দেখোঁ
প্ৰিয়টিৰ বেশে
জ্বলায় নয়ন
বাগৰি।

ক্ষৰে যে অমৃত
ৰূপত প্ৰিয়ৰ
কথাত ধাৰেৰে
বাগৰে,

ভোক, শোক যত
পিয়াহ প্ৰাণৰ
নদ-নদী নিয়ে
সাগৰে!

নোহে তো অমৃত
সৰগৰ মাথোঁ
আছে মৰতো
কাষতে;

অধৰতে ধৰি
দুটি প্ৰণয়ীৰ
মধুৰ চুমাৰ
লাগতে

সৰে যে অমৃত
প্ৰতি শিশুটিৰ
আধা ফুটা মধু
মাততে;
জোনটিৰ বেশে
সাগৰ বুকুত
জোৱাৰ উঠাৰ
সোঁততে।
অমৃত ক্ষৰে
তৰুৰে লতায়
প্ৰতি পুষ্পৰ
প্ৰাণতে,
অমৃত সৰে
আকাশ ঢৌৰাই
প্ৰতি বিহগৰ
গানতে।
ৰূপতে অৰূপ
লুকাই অমৃত
খেলিছে মেঘত
বিজুলী,
প্ৰিয়টিৰ বেশে
দেখা দি বিলায়
প্ৰেম-অমৃত
আঁজলি।

(১৯২৩ খৃঃ)

মূৰ্ত্তি পূজা

মজিলোঁ তোমাৰ ৰূপত মই
সিয়ে নে হল
ভীষণ ভুল?
ৰূপতে তোমাৰ অৰূপ জেউতি
নাপালোঁ জানো
অকূলৰ কূল?

অৰূপক খোঁদ
বিশ্ব ঘূৰিলোঁ
ৰূপেই সদায়
ভুমুকি দিলে,

ৰূপ অৰূপৰ
ভেদাভেদ ক'ত
সৃষ্টি ৰূপেৰে
উপচি গলে?

'অনন্ত'ৰ প্ৰেম
আকাশত ফুলি
চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য
বাগৰি গ'ল,

'অন্ত'ৰ প্ৰেম
ফুলি নুফুলিল
অনন্তৰ লগ
পাহৰি ৰ'ল।

সেইহে উঠিল
কতনো শিলত
ফুলি ফুলি কত
কতনো প্ৰাণৰ
কৰুণ কোমল
প্ৰেমৰ ফুল;
জীৱন্ত তোমাৰ
ৰূপত মজিলোঁ
ৰূপত পূজিলোঁ
ইকি মূৰ্ত্তি পূজা
প্ৰেমৰ ভুল?

(১৯২১ খৃঃ)

অনুসন্ধান

এই ভুল ভৰা ভূলোকত
দ্যুতি হেৰা দ্যুলোকৰ
তুমিয়ে নে প্ৰিয় মোৰ
মানুহ বেশেৰে?
এই ভুল কৰা জীৱনৰ
নিৰ্ভুল আবেগত
তুমিয়ে নে মন-চোৰ
বিভোৰ কেশেৰে?

তোমাৰ নে নয়নৰ
মধুৰ কোণত
কঁপিছে সি অৰ্দ্ধস্ফুট
বাৰ্ত্তা অমৃতৰ,
কঁপিছে যিদৰে সউ
আকাশৰ নীলিমাত
অগ্নিশিখা অন্তহীন
চিৰ ৰহস্যৰ?

(১৯১৯ খৃঃ)

মহিমা

কিমান তোমাৰ মহিমা প্ৰিয়!
মহিমা কিমান প্ৰিয়
সুধিছা ঘনাই নোৱাৰোঁ ক'ব
ভাল পাওঁ ইমান কিয়?

মাথোন— মোৰ জীৱনত তোমাৰে সুৰত
সুৰ ধৰিছে সউ আকাশত
নিদ্ৰা বিহীন ইন্দু,
মাথোন— মোৰ হৃদয়ত তোমাৰে তালত
সৰগ মৰত
নাচিছে সউ
নাচিছে সপ্ত সিন্ধু!

মাথোন— তুমি অবিহনে মিছা হল হয়
সকলো সৌন্দর্য্য-কলা
সউ সন্ধিয়া তৰাটি জ্বলা,
মিছা হল হয় তুমি অবিহনে
মোৰ ফুলনিত ফুল ফুলা।
(১৯২০ খৃঃ)

শিলাৰূপ

কোন চৈতন্য
অচেতন হই
ধৰিছে ই শিলাৰূপ,
কোন পৰাণৰ
হিয়া পুৰি গই
উঁড়িছে পূজাৰ ধূপ?

কোন পৰাণে নো
যোগাব পৰাণ
পাষাণক এই
গোৱাব গান!

এই নীৰসক
কৰিব সৰস
বৰষ বৰষ
কোন পূজাৰীয়ে
সঞ্চাৰি প্ৰাণ?

যি প্ৰাণৰ প্ৰেম
ভাগি ছিগি হল
এই অবাক শুকান
শিলৰ স্তূপ,
সেই মুক্ত প্ৰাণেই
উঁড়ি নোঁক হায়
গাইছে গান
জপিছে শিলত
প্ৰেমৰ ৰূপ?
(১৯২০ খৃঃ)

পূৰ্ব্বস্মৃতি

আজি গধূলিৰ
ভৰিৰ ধূলিত
চকুৰ পানীৰে তিতি,
আনিছোঁ মনলৈ মোৰ
তোমাৰেই সেই
পূৰ্ব্বৰ হিয়া-নিয়া স্মৃতি।

পৰিছে মনত বসন্ত অন্তৰ সেই
ম্লান পৰা মোৰ
সন্ধিয়া পৰত জ্বলি
স্নিগ্ধ কৰা—
তোমাৰ সি দীপ্ত দুটি
চকু তৰা;

তৃপ্তি ঢালি অতৃপ্ত চকুত মোৰ
চকুৰে চকুৰে মিলি
হিয়া জুৰ কৰা
ঢেউ খেলি তড়িতৰ
মউ সবি পৰা।

তেতিয়াও সৰল সুখীয়া মই
হোৱা নাই যৌৱন ঘোষণা,
ফুলোঁ নে নুফুলোঁ কই বেদনা উন্মুখী
উষাৰ নিচিনা।
তুমি যেন ভোটা তৰা হৈ
সেই উষা সময়ত
দীপ্তি ঢলি হৃদয়ত
নৱ যৌৱনৰ মোৰ কৰিলাঁহি
প্ৰভাত সূচনা
চৰালাঁ যে তুমিয়েই শতমুখী
আবেগৰ ৰঙা বগা ফিৰিঙতি;—
প্ৰাণ দহি
উগ্ৰ উদ্দীপনা।

কি যে তৱ চকুৰ চাৱনি!
প্ৰাণে মোৰ নাপালে ঠাউনি।
বোধ হল তুমি মোৰ
কোন নন্দনৰ পুৰ,
বৰনি ক'পাই ফুলনি ফুলাই
বিৰহেৰে ভৰপুৰ

ৰহস্যৰ চিৰ নৱ
কিবা এটি সুৰ,
যৌৱনৰ ছিদ্ৰ ধৰি বাজি উঠা
জীৱনৰ চিৰ সুমধুৰ।
(১৯৩২ খৃঃ)

সুন্দৰ

সুন্দৰ মুখৰ
সুন্দৰ সাচোঁদি
সুন্দৰ হিয়াৰ
অমিয়া ৰাশি,
ফুৰিলোঁ বিচাৰি
হাবাথুৰি খাই
এই কদাকাৰ
জীৱন নাশি।
সত্যৰ যে প্ৰকাশ
সুন্দৰ এই
বিশ্ব জগত
থাকোঁতে পৰি,
সুন্দৰ ক'ত
হৃদয়ৰ মোৰ
এয়ে যে বিনানি
জীৱন ধৰি।

ফুলনি শুৱাই
ফুলে ফেৰে ফুল,
নুশুকেতো মোৰ
তৌতিয়াও ভুল,

দেখোঁৱে সিঁহত
কলিজাৰ তেজ
নিৰাশ প্ৰেমৰে
ৰাঙলি ফুল।

ভাবোঁ বহি বহি
অকলে বোঁতিয়া
নষ্ট দুৰ্বাশৰ
ভৰালে চাই,

সিঁহতো যে জুই
এই বুকুৰেই
জ্বলন্ত বিষয়
বাঁহছে হায়।

তোঁৰ জগতৰ
শূন্য শোভা ই
পূৰ্ণ প্ৰভাৰ
পদুম পাহী,

কৰ পৰা তোঁন
উঠিলা যে ভুঁৱ
শস্য হিয়াৰ
মৰমী ভাঁহ!

সুন্দৰ তুমি
হৃদয়ৰ মোৰ
কোন কাননৰ সুৰভি ভৰা,
মধুৰ ৰূপৰ
মাধুৰী চৰাই
কোন গগনৰ
নতুন তৰা।

*

সুন্দৰ তুমি
মোৰ পৰাণৰ
কোন মলয়াৰ
মৃদুল বা—
লাগিল পৰশ
কোন বিজুলীৰ
চকিত হিয়াৰ
গভীৰ ঘা।

*

দেখা দি ঢালিলা
সি যে কি সুন্দৰ
পুলকি অন্তৰ
মদিৰা ধাৰা,
পান কৰি, আহা
হলোঁ যে বিভোৰ
জীৱন যৌৱন
আপোন হাৰা।

তুমি তো সুন্দৰ
মই যে কুৎসিত
সেই কাৰণেই নৰ'লা প্ৰিয়,
যদিও সপোন
তেও তো আপোন
নহলে সপোন
খেলিলা কিয়?
মোৰ মুগ্ধ চকুৰ
প্ৰথম পোহৰ
প্ৰথম প্ৰেমৰ
প্ৰথম প্ৰিয়,

*

এই জগতৰ
সকলো ভালৰ
প্ৰথম ভালটি
তুমিয়ে প্ৰিয়।
সুন্দৰ তুমি
চিৰ সুন্দৰ
ইন্দুৰ দৰে অ' মোৰ প্ৰিয়,
হৃদি জলধিত
তুলিছা সদায়
জোৱাৰ ভাটা
অ' মোৰ শিৰ।

*

নহলে হৃদয়
হয়ে নৌকি ভুল

ইয়ে নে কেৱল
কেৱল বাকী,
ইয়েনে মৰিচী
মৰুভূ মজাৰ
হৃদয়ে কেৱল বিৰাট ফাঁকি।

*

হৃদয়েই যদি
নাপায় হৃদয়
হৃদয় বিচাৰে
হৃদয়ে কিয়?
মিলে দুটি প্ৰাণ
কোটিৰ মাজত
অৰ্থ বিহীন
সিও নে প্ৰিয়?

*

বিশ্ব-হৃদয়ৰ
সাগৰ বুকুত
খণ্ড হিয়াৰ উঠিছে ঢউ;
ঢৌৱে ঢৌৱে মিলি
চুমা খাই হেনো
লভিছে মিলন-মধুৰ মউ।

*

মোৰ ই হিয়াত
তুলি যি কঁপনি
আঁতৰিলা তুমি, তোমাৰ নউ,

মোৰ ক'পনিয়ে
তোমাৰো হিয়াত'
পাৰিবনে বাৰু নতুলি ঢউ?

*

পাৰিলে পাবক
নাই নোৱাৰিলে;
মনোমন্দিৰত পূজিম শিৱ
অ' মোৰ গৰ্ব্ব
অ' মোৰ সাধনা
অ' মোৰ স্বৰ্গ
অ' মোৰ প্ৰিয়।

(১৯২৪ খৃঃ)

ছবি নে কবি

যদি নহওঁ তোমাৰ ছবি,
নহওঁ তেনে কবি!
যদিও নহওঁ তোমাৰ হিয়াৰ, হে
হিয়া হৰা ছবি
সখি! নবদলিবা কবি।

*

যদি তোমাৰ
হৃদয়ফলিত
নজলে মোৰ ছবি,
নজলে যে চকুত মোৰো
পূৰৱ অৰুণ ৰবি।

যদি তোমাৰ চকুৰ মাজত
নজলে মোৰ
কেশৰ লহৰ
দুটি চকুৰ প্ৰভা,
মেঘৰ বুকুত বিদ্যুৎ পোহৰ
সন্ধ্যা তৰাৰ
নুঠে লহৰ,
নুঠে চকুত মোৰো মোহৰ
একো, মধুৰ শোভা।—
*
যদি তোমাৰ বুকু ভাহি
নুঠে হাঁহি
হঠাৎ আহি
মোৰে মুখৰ ৰূপ,
ফুলৰ মুখত নোলায় হাঁহি
নাবাজে মোৰ মৃদুল বাঁহী
জগৎ জনৰ হৃদয় কাঢ়ি
নুড়ে প্ৰেমৰ ধূপ।
*
তোমাৰ প্ৰেমৰ বিনে
অন্ধ কবি
নেদেখে যে
বিশ্বছবি,
—নুশুনে যে গান;
কবি যদি তোমাৰ ছবি,
তুমি কবিৰ বিশ্বছবি,
ফুলে-ফলে ভৰি উঠে প্ৰাণ;

যদি তোমাৰ হৃদয়-হোমৰ
নহওঁ ময়ে হবি
নহওঁ মিছা কবি,
যদি নহওঁ তোমাৰ হিয়াৰ হে
হিয়া হৰা ছবি,
সখি! নুদলিবা কবি!

(১৯২৫ খৃঃ)

অভাব

কথা যে আছিল মোৰ
বহু কবলই—
গাবলই ও প্ৰাণ ঢালি
বহু বহু গান,
ভাল পোৱা যদি হায়
বাজিলহেঁতেন
ধ্বনি মোৰ কলকণ্ঠ
কুহু কুহু তান।
মলয় নবলা হলে
ফুলে জানো ফুল?
প্ৰেম যদি নাথাকিল—
হৃদি-স্পৰ্শ মণি,
কিমতে নাচিব প্ৰাণ
হব বা ব্যাকুল
দেৱতা বিহনে কবি
পূজা-মন্ত্ৰ-ধ্বনি?

ভাল পোৱা সি যে হাঁয়
জীৱনৰ তৃষা
যৌৱনৰ সংগীতত
উঠিছিল জ্বলি,
অনিন্দ্য ৰূপত এক
অৰূপৰ আশা
পদুমৰ দৰে মোৰ
হৃদি-কলি ঢলি।
ভাল পোৱা সি যে হাঁয়
মায়া-মৃগ কাৰ?
কায়া ধৰি বাসনাৰ
কৰিছিলে মায়া,
ধৰা দি নিদিলে ধৰা
মাথোঁ হা-হা-কাৰ
ছাই এবে জ্বলি পুৰি
তৃষাতুৰ হিয়া।

(১৯২৩ খৃঃ)

ভাল পোৱা

ভাল পোৱা সি যে কাৰ
প্ৰাণৰ পিপাসা,
বতাহতে গইছিল
উটি যাৰ ব্যথা;

তৰাৰে সইতে গুপ্ত
বনৰ ফুলৰ আশা,
খুজিছিল বীণে মোৰ
বজাব মিলন-ভাষা।

ভাল পোৱা কোকিলৰ
কুহু কুহু গান,
সি যে পুনু তটিনীৰ
সাগৰ সন্ধান;

কুলে কুলে সমীৰৰ
মুহুর্ম্মুহু তান
ফুলে ফুলে ভাহি যোৱা
সুৰভিৰ ঘ্ৰাণ।

ভাল পোৱা নতু সি যে
আকুল অশ্রুৰ ধাৰা,
চৰাচৰ মৰ্ম্মৰিত
মৰ্ম্মভেদী ভাষা;

একাকাৰ কৰি লই
স্বৰ্গ বসুন্ধৰা
মৰতত ঢালি যোৱা
অমৃতৰ আশা।

ভাল পোৱা সি যে অই
বোবাৰ মুখত ভাষা,
অন্ধকক দিবলই
হাঁয়, দিব্য চকু,

হতাশক আশা, আহা
বন্ধক মুকুতি
এচুকৰ একে খনি
বিশ্ব-ভৰা বুকু।

(১৯২৩ খৃঃ)

ভাব

হৃদয়ত মোৰ নাই যদি সেই
অনল-ভৰা
অনন্ত প্ৰেম,
আকাশত কিয় পাতিছে কিবাই
আকুল কৰা
পিন্ধি তাৰকাৰ মুকুতা হেম?
বতাহত কিয় যায় ফুচুলাই
কাণে কাণে হায়
দুৰতে খেদি,
অকলে লগত কিয় উচটাই
বাণ হানি যায়
হৃদয় ভেদি?

*

থউকি বাথউ লাগিছে সদায়
উঠিছে নামিছে
জোৱাৰ ভাটা,

কোন সি ইন্দু, হৃদয় সিন্ধু
উথলি উঠিছে
ধিয়াই সদা?

*

নবয় ঘৰত পৰাণ, পৰত
পাতিছে সদায়
কিহৰ লগত
কিহৰ বেহা?
যদি ই হৃদয় প্ৰেমৰে নহয়
মাগিছে মিলন
কিহৰ লগত
কিহৰ দেহা?

(১৯২৩ খৃঃ)

চিৰ সুন্দৰ

জোনটিৰ দৰে চিৰ সুন্দৰ তেওঁ
চিৰ সুন্দৰত
ইন্দুৰ দৰে
চিৰ সুন্দৰ;
সুধা বৰষে মাধোঁ হৰষে
চিৰ গীত ঢালে
আহা, চিৰ গুঞ্জৰ।
সদায় চাতকে যাক
ধৰিবৰ হে'পাহত,

সুৰেৰে সোপান গাঁথি
উঠি মৰে আলাসত,
গুণ্ গুণ্ ৰুণ্ ৰুণ্
আকাশত সদা যাৰ
ফাগুনৰ বতাহত
কান্দি মৰে দুনিয়া
নুপূৰৰ শবদত।

(১৯২৪ খৃঃ)

পুখুৰীৰ প্ৰতি পানীপিয়া

পুখুৰী তই নিৰ্ম্মল শীতল
বহুতো চৰায়ে কইছে মোক,
পিয়াহতে মৰোঁ যদিও সদায়,
নোৱাৰোঁ তেও চাব যে তোক।

*

সুন্দৰ তই, সুলভ তোৰ
কাহ'-পৰি-জীণ গভীৰ পানী,
আছ ৰাতি দিন সমুখতে মোৰ
নোৱাৰোঁ এটোপা পিব যে আনি।

*

আকাশলৈ চাই আশাতে থকা
জ্বলিছে নিতউ পিয়াহ-জুই,
তথাপিতো মন নুঘুৰে এবাৰো
তোলৈ ৰূপহী পুখুৰী অই।

তই বন্ধ্ পানী আছ এচুকত
গতি-হীন তোৰ নাই যে সোঁত,
আবাধে যে তোক কোবা ভেকুলিয়ে
মইনো কিমতে সেৱিম তোক?

*

নিন্দা যে তোক কৰা নাই মই
নাই যে মনতো ঘৃণাৰ লেশ,
তই যে মাটিৰ, মই আকাশৰ
বুজিবি কেনেকৈ, মোৰ কি ক্লেশ।

*

তৃষ্ণা যি মোক দিলে বিধাতাই
ফটিকৰ জলৰ হে অই
শান্তিৰ আশা সুদূৰে যে মোৰ
দহনে সদায় মৰিছোঁ দেই।

*

মই মেঘৰ ফাঁকেদি কৰোঁ অহা-যোৱা
জ্বলি বিজুলীত মৰোঁ যে হায়,
তেও উধাই যোৱাৰ হঠাৎ পোৱাৰ
চকিতে চোৱাৰ তুলনা নাই।

*

হায় বিধাতাই ইদৰেই মোক
দুখৰ ব্ৰতত কৰিলে ব্ৰতী,
দুখৰ মেঘত নিমজিল মন
নমজে দুখৰিণীৰ প্ৰতি।

হে পুখুৰী! তই তৰাৰ মাধুৰী
স্বচ্ছ অগাধ বুকুত ভৰা
মোৰ আছে আকাশত পানীৰ যি দ্ৰোণী
সেয়ে চাতকৰ তৃষ্ণা হৰা।*

(১৯২৫ খৃঃ)

কবিৰ স্থান

ৰাজ-দৰবাৰত
নাই নিমন্ত্ৰণ
বুধি ভাৰসা
নোসোধে হাঁয়;
সকলোৱে কৰে
কবিকে গোপন
কবিৰ আসন
সভাত নাই।

*

যিবা কয় কথা
আপোন মনেৰে
গায় যিবা গান
পৰাণ ভৰি;
মিল তাৰ নাই
ৰাজ্য চালনাৰে
অৰ্থৰো একো
নাই কণাকড়ি।

* কবি সত্যেন্দ্ৰ দত্ত ছাঁ লৈ লিখা।

নিজম যেতিয়া
নইখনি বয়
কাষেদি নাযায়
কৰীম কেওঁ,
সন্ধিয়া সমীৰ
অকলে বিভোৰ
তেতিয়া ওলায়
লাহেকৈ তেওঁ।

*

তৰুৰে লতাই
বিজন বনত
কি কথা অকলে
গোপনে কয়,
সন্ধিয়া তৰাই
নীৰৱে নভত
কিহৰ বাতৰি
দূৰতে লয়;

*

কিহৰ আশাত
গভীৰ নিশাত
কুমুদী-চকুত
টোপনি নাহে,
সুদূৰৰ সুধা
ইন্দু কিহত
ধৰণী ঢোৱাই
দূৰতে হাঁহে;

যুগল তৰুণে
কিহৰ কাৰণে
এৰাই সবাৰ
খিয়লা চকু;
আঁৰে আঁৰে চাই
ইটিয়ে সিটিয়ে
লুকাই জুৰায়
তপত বুকু;
*
কুলিটিয়ে যায়
কি গান শুনাই
ভেদি সি ব্যাকুল
যুগল প্ৰাণ;
হৃদয়-ৰাগিণী
লগায় কিহৰ
বিশ্ব-বাঁহীৰ
অনাদি তান।
*
সি অসীম তত্ত্ব
অনাদি কালৰ
অভেদ মধুৰ
ৰহস্যাম্বাৰ,
মোকোলাই ধৰে
মুকলি কবিয়ে
মুকলি হিয়াৰ
বজাই তাঁৰ।

(১৯২৫ খৃঃ)

কবীন্দ্ৰ ৰবীন্দ্ৰ দৰ্শন

বৈকুণ্ঠ বিহঙ্গ তুমি
নৰবেশে যেন
উদিলা মৰ্ত্ত্যত,
বিশ্বপ্ৰাণ গান হই
বাজিছে মাথোন
তোমাৰ কণ্ঠত।

*

জন্ম লই মৰতত
সেইহে হবলা
পঙ্কশয্যা এৰি,
ফুলিলা আকাশ ভৰি
আলোক ধিয়াই
পদ্ম প্ৰাণ ফেৰি।

*

ব্যাকুল আবেগে, ফুলি
পূৰ্ণ শতদল
হলা উৰ্দ্ধ মুখ,
পঙ্কধৰা ধন্য আজি
তোমাৰ জন্মত
ধন্য দেৱ লোক।

*

ধন্য পূব-পছিমৰ
কোলা-কুলি আজি,
স্বৰ্গ ধৰাতল,

গ্ৰহ-তৰা-তপনৰ
গোপন কাহিনী
ধন্য ৰাষ্ট্ৰ হ'ল!
ধন্য আজি ভাৰতৰ
ব্যাকুল হৃদয়
শত শতাব্দীৰ;
ধন্য ই তৃষিত প্ৰাণ
দেখি বিশ্ব কবি
ঋষি মূৰ্ত্তিৰ।

(১৯১৫ খৃঃ)

ঊৰ্ম্মিলা

পূৰ্ণিত তৰাৰ দৰে
কাব্য আকাশৰ,
এবাৰ আলোকি মাথোঁ
সুমেৰু শিখৰ;
অব্যক্তবেদনা তুমি
হে দেবি ঊৰ্ম্মিলা!
চাঁট্ কৰে পোহৰত
কোনে যে লুকালা।

যিদিনা তপস্বী-বেশে
দুই ৰাজ-ভ্ৰাতা,
বাজ হল সীতা-স'তে
আন্ধাৰি অযোধ্যা;

সিদিনা উৰ্ম্মিলা তুমি
রাজহৰ্ম্ম্য-তলে
কিদৰে লুণ্ঠিতা হ'লা
কোনেবা দেখিলে?

সিদিনাৰ অযোধ্যাৰ
ক্ৰন্দন-ধূমত,
দেখিলে নে কোনোবাই
তোমাৰ প্ৰাণত
জ্বলিল কি বহ্নি বাৰু
ল'লে নে খবৰ?
জ্বলি পুৰি কিবা হল
এখনি অন্তৰ?

ক্ৰৌঞ্চ-বিৰহী-দুখত
আৰ্দ্ৰ যি হৃদয়,
সিও যে নাচালে ঘূৰি
উৰ্ম্মিলা-বিলই!

কোনে জানে সিদিনাৰ
অবলা উৰ্ম্মিলা,
চুলি মেলি অকলৈ
কিদৰে ব্যাকুলা;
কোনে জানে আৰু সেই
নাৰী জীৱনৰ,
মৰ্ম্মাহত যৌৱনৰ
চৈধ্যটি বছৰ!

লংকা জিনি উলটিল
যিদিনা লক্ষ্মণ,
কিবা হল সিদিনাৰ
ঊৰ্ম্মিলা-মিলন?

জ্বলিল নে যৌৱনৰ
নবদীপ্ত হিয়া?
কঁপি উঠা প্ৰণয়ৰ
প্ৰথম অমিয়া?

কোনে জানে কিবা হল
সেই ভগ্নপ্ৰাণ,
জ্বলি পুনৰ দীপ্ত, কিম্বা
মাথোঁ ম্ৰিয়মান?

অগ্নিৰ পৰীক্ষা আৰু
বনত নিবাস,
সীতাৰ পাতাল-যাত্ৰা
গভীৰ হতাশ;—

তাতোকই গভীৰ নোকি
ঊৰ্ম্মিলা-যন্ত্ৰণা,
ভয়তেই নকৰিলে
কবিয়ে বৰ্ণনা?

বৃন্তচ্যুত ফুল তুমি
ত্যাগৰ ঊৰ্ম্মিলা,
অসহ্য বেদনা হাঁয়
নীৰবে ভুগিলা।

ত্যাগমন্ত্ৰ জঁপিয়ে নে
চিৰ মৌনী হলা?
সীতা-অশ্ৰু-সাগৰতে
ঢাক খাই ৰ'লা?

(১৯১৭ খৃঃ)

শকুন্তলা বিদায়

(বন পথ)

কন্ব— তপোবন-সন্নিহিত
হে তৰুৰ শ্ৰেণী?
শুনা তোমালোকে আজি
মোৰ বাক্যধ্বনি;
আগেয়ে যি তোমাসাক
পানী নোযোগাই
নিজে কদা এটোপাও
পানী খোৱা নাই,
ফুল-সাজ পিন্ধিবৰ
হেঁপাহতো যোনে
চেনেহতে এটি পাতো
হায় নিছিঙিলে;
তোমাসাৰ ফুল উঠিব
ধৰোঁতে ফুলি,
আনন্দতে যোন পৰিছিল
ঢলি ঢলি,

পতিৰ গৃহলৈ আজি
সি ছোৱালী যায়,
তোমালোকে দিয়াঁ সৱে
চেনেহ বিদায়।

(কোকিলৰ মাত শুনি)
সেই শুনা, সেই শুনা
কোকিলৰ কুহু,
উত্তৰিছে তৰুসৰে
বিৰহৰ 'হু হু';
সিহঁত যে ছোৱালীৰ
বনবাসী ভাই,
দিয়াঁ সকলোৱে অই
চেনেহ-বিদায়।

(আকাশত) বিদায় বিদায় বালা
যোৱা সুখে
ৰম্যপথ ধৰি,
হৰিৎ পদুম বন
আছে যেনি
সৰোবৰ ভৰি;
সুশীতল তৰুতলে
হবে যেনি
তপন-কিৰণ,
উড়ে য'ত ধূলি কণা
মৃদুপদ্ম
ৰেণুৰ বৰণ।

যোৱা তেৱে
ধীৰে ধীৰে
অনুকূল ব'ক সমীৰণ,
পথ হক শান্তিময়
নিৰাপদে
কৰাহে গমন!

(১৯২৪ খৃঃ)

স্বৰ্গীয় চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা

বন্ধু,
ডেই-পুৰি-মৰা
পৰাণে মোৰ
শীতল বুলি
সোঁবিছিল হাঁয়
তোমাকেই;
তুমিও থিতাতে
দগ্ধ কৰিলা
ঢালি ঢালি সুধা
—অকস্মাৎ
লুকাই গই।
কলাকলে বাঢ়ি
পুৰ নউ হলা
চাওঁতে চাওঁতে
শুকাই গই,

কালৰ কবলে
কাঢ়িলে তোমাকো
ভৰা নাও আজি
বুৰাই থই।

তাহানি পুৱতি
উষাৰ কালতে
সাহিত্য-আকাশ
পোহৰ কৰি,

আদৰি ললাহি
পিছুৱাই থকা
লাজুকক এই
হাতত ধৰি।

প্ৰভাত যেতিয়া
হেঙুলী ৰহণে
উজ্বলি অসম
সাহিত্যাকাশ,

হঠাৎ তেতিয়া
লগ এৰি তুমি
ৰাষ্ট্ৰ-আলিত
ধৰিলা পাশ।

এৰি কবিতাৰ
কুসুম-কুঞ্জ
বন্ধু তোমাৰ
নললো পাছ,

গুঞ্জৰি য'ত
মধুপ পুঞ্জ
ভুঞ্জে ভাবৰ
মাধুৰী-বাশ।

মাতিছিলোঁ তুমি
কত বাৰেবাৰ
ষাবলই এবাৰ
কবিতা ভুলি,

নগলোঁ এবাৰো
বাগী দি আঁতিৰ
কাঁইটৰ সেই
বোকালৈ বুলি।

ভাবিলোঁ মনতে
লুকাই লুকাই
দূৰৰে পৰাই
বজাই বাঁহী,

দিম উদগাই
সাৰথি তোমাক
যুদ্ধ-ক্ষেত্রত
চলিবা হাঁহি।

যদিও অকলে,
সাত মুনিহৰ
বান্ধি বল তুমি
বাঢ়িলা আগ,

যদিও তেনেই
তাকৰ সঙ্গী
তাৰেই সেনাৰ
বাটিলা ভাগ।

অসম সাহসে
অৰ্জ্জুনিৰ দৰে
কৰিলা প্ৰবেশ
চক্ৰবেহু*

কালৰ কুটিল
সপ্তৰথীয়ে
ঘেৰিলে তোমাকো
হে বীৰবাহু।

অসম বিক্ৰম
দেখুৱাই বীৰ
ত্যজিলা জীৱন
দেশৰ হকে,

বিৰহ তোমাৰ
সুঁৱৰি যে আজি
খন্দা মাৰি ধৰে
অকথ্য শোকে।

কাম কি শোকৰ!
যোৱা বন্ধুৰৰ
মুলতে তুমি
হেৰোৱা নাই,

** চক্ৰ-বেহু = চক্ৰ-ব্যূহ (সং)

উদিছিলা প্ৰাণ
ডুবিলা পুনৰ
প্ৰাণ-সাগৰৰে
কঁপনি খাই।

প্ৰাণে প্ৰাণে দুয়ো
পালোঁ পৰিচয়
অনন্তৰ স্বাদ
মিলন-মউ,

একে সাগৰতে
বুৰি বুৰি ঘূৰি
উঠিম উভয়ে
প্ৰাণৰ ঢউ।

খেলিম পুনৰ কোনোবা দেশত
নতুন চিনাকি
নতুনকই,

হয়তো তেতিয়া
গভীৰ স্নেহত
মিলিম আতমা
(আৰু) গভীৰ হৈ;

হয়তো তেতিয়া
দক্ষিণ বতাহে
পূৰ্ব্বৰ স্মৃতি
হঠাৎ গই,

জ্বলাব হিয়াত
লওঁতে জিৰণি
দুয়ো অকলই
কেনেবাকই॥

(১৯২২ খৃঃ)

তাজমহল

পোৱা নাই দেখা হাঁয়
সাক্ষাতে তোমাক
চকুৰে এদিন,
ধৰিছাঁ কি শোভা দূৰ—
অভ্ৰভেদী
দিগন্তবিলীন।
মাথোঁ দেখিছোঁ
নানান্ ছবি,
পঢ়িছোঁ বৰ্ণনা নানা
দিয়া নানা কবি;
হোৱা নাই আজিল'কে
হোৱা নাই
তৃপ্ত কিন্তু হৃদি,
সি কোন নন্দন এই
মৰ্ত্ত্য লোক ভেদি;
আলিঙ্গিছে অমৰ্ত্ত্য আলোক
অমৰ মৰণ;

বাক্য মনে যাক হাঁয়
ঢুকিয়ে নেপাই
বিস্ময়-মগন।
—আহে পুনু ঘুৰি,
সি কোন মায়াৰ পুৰী?
বিস্তাৰিছে ইন্দ্ৰজাল
দিঠক সপোন!
মাত্ৰ মই বুজিছোঁ ইমানে
তাজ তুমি ৰঙা তেজ
বিৰহীৰ অন্তৰৰ
গোট মাৰি শিলা হোৱা
মৰ্ম্মভেদী ব্যথা,
লেখা নাই আখৰেৰে
পাথৰেৰে ৰচি থোৱা
এটি নৱ যুগমীয়া
বৃহৎ কবিতা।

(১৯২৬ খৃঃ)

ঘৰ-জেউতি

ঢুকিয়ে নোপোৱা সউ
দূৰ আকাশৰ
দুটি এটি মাথোঁ
নক্ষত্ৰ যিদৰে জ্বলে,

জ্বলে সতী অৰুন্ধতী,
সীতাদেবী, দময়ন্তী
সি দৰেই দুৰ্বাণতে
সাবিত্ৰী অকলে।
যুগ যুগ অতীতৰ
প্ৰতিটিয়ে যেন
সপোনৰ সুমধুৰ স্মৃতি,
নোপোৱা কোনেও লগ
বৰ্ত্তমানে আজি
নিলগৰে আকাশী জেউতি।
মাটিৰ কোলাতে কিন্তু
কোটি, কোটি ঘৰেপতি
একো এটি অৰুন্ধতী,
জ্বলি জ্বলি পাৰে যদি
কৰিব সৰগ সৃষ্টি,
উজলাই মন প্ৰাণ
শীতলাই তনু,
ঢালি ঢালি হৃদয়ৰ
স্নেহ-প্ৰেম-জ্যোতি;
ধন্য তেহে বিধতাৰ
অতুলন নাৰীসৃষ্টি
ধৰাৰ বিভূতি,
মানবী ৰূপেৰে দেবী
মৰততে সৰগৰ,
ঘৰতেই, ঘৰৰ জেউতি।

(১৯২৭ খৃঃ)

ধৰাপৰা

আজি ধৰণীৰ
কুঞ্জ কাননৰ
যতেক সৌৰভ টুটি,
একেটি তোমাৰ
পুষ্প প্ৰাণতে
উঠিল সকলো ফুটি।
আজি মোৰ এই
তৰুণ হিয়াৰ
যতেক অৰুণ ৰাগ,
ৰঙ উথলাই
খেলিছে অঙ্গে
অনঙ্গ-পৰাগ!
আজি যেন মোৰ
অনন্তৰ সেই
সৰ্ব্বব্যাপিনী বালা,
কৰি যত ছলা কলা
গাঁথিছিল যাৰ
চম্পকাঙুলি
মেঘে মেঘে হায়
চপল বিজুলী-মালা;
ক'লা চুলি টাঁৰি
থইছিল যাৰ
গভীৰ-আন্ধাৰ নিশা,
(সি যে কি নীৰৱ ভাষা!)

চন্দ্ৰালোকত
কঁপিছিল যাৰ
তন্দ্ৰাবিলীন
বুকুৰ আঁচল আধা;

স্তনহাৰ যাৰ
ছিগি পৰিছিল
নাচোঁতে নভত
তৰা-মুকুতাৰ মণি,

নগ্ন সি যাৰ
মাধুৰীত মই
মগ্ন কৰিটি
তুলিলোঁ কুহকধ্বনি;

সেই বিশ্ববিলীনা
স্বৰ্গ-ললনা
দিঠকতে আজি
মধুৰ স্বপ্ন সখী।

তনু ধৰি ধৰা
দিলাঁ নেকি মোক
মানুহৰ বেশে
অতনু পৰাণ পখী!

আজি নে মোৰ
জীৱন-গগন
নবীন মহোল্লাসে
ৰিক্তা তিথিৰ শেষে।

পূৰ্ণা তুমি নে
    কাঁৰবা পূৰ্ণ?
        চিৰ জ্যোতিৰ্ম্ময়ী
            ধ্ৰুৱ তৰাটিৰ বেশে।

(১৯২৮ খৃঃ)

অৰ্ঘ

উষাৰ সহস্ৰফুল
    প্ৰতি উষাতেই
        হাঁহি হাঁহি আহি ঘূৰি
            পাহি সৰি যায়,
নিশাৰ অজস্ৰ তৰা
    প্ৰতি নিশাতেই
        জ্বলি জ্বলি লাখে লাখে
            অলেখ নুমায়।
শব্দ-গন্ধ-ৰূপ-ৰসে
    এই পৃথিবীৰ
        ব্যৰ্থকাম জীৱনত
            লাল্‌কাল্‌ হই,
ভাবিছোঁ সি ফুল আৰু
    তৰাবে লগত, আছেনোকি
        পূৰ্ণ এটা কৰবাত
            অৰ্ঘ মোৰ গই?

(১৯৩০ খৃঃ)

শুকতাৰা

এই যৌৱনৰ সন্ধিয়াৰ
বিলাপ-ডাৱৰে ৰঙা
ম্লান পৰি যোৱা মোৰ
হৃদয়ৰ উদাস আকাশ
পোহৰাই,
নিষ্কলঙ্ক দীপ্তি তুমি!
কোন গগনৰ হেৰাঁ
শুভ্র-প্ৰাণ শুকতৰা,
জ্বলিছা কি মাধুৰীৰ চকু
টিপিয়াই।
জ্বলি জ্বলি অবিৰাম
জ্বলাবনে মুগ্ধ কৰি
আগন্তুক অন্ধকাৰ
জীৱনৰ মোৰ
বিভাবৰী?
নতু-হবা অকস্মাৎ
অদৃশ্য অনন্ত কিবা
চকুৰ আগতে হাঁয়
চাওঁতেই এটিবাৰ
প্ৰাণ ভৰি?
জ্বলি তুমি মুগ্ধ কৰাঁ,
কৰাঁ নতু ছলি থই
দগ্ধ, এই ৰোদনৰ
বিক্ষিপ্ত জীৱন,

তেওঁ তুমি মোৰে হেৰাঁ!
তোমাতেই জীৱনৰ
নিতউ নতুন কই
সাঁচি থোৱা অমৃতৰ
নিস্তব্ধ মৰণ!

(১৯২৬ খৃঃ)

বাঁহী

সৃষ্টিৰ যত অপূৰ্ণ কামনা
অপূৰ্ণ বাসনা ৰাশি
পূৰ্ণতা মাগি পাপ পুণ্যৰ
যতনা অমিল নাশি;—
বিয়াকুল হই ৰই ৰই ৰই
বাজিছে বিশ্ববাঁহী,
যত কবিকুল গোপ-গোপী হই
ভক্ত উঠিছে হাঁহি;—
মোৰ জীৱনৰো শত অপূৰ্ণতা
শত ছিদ্ৰৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে আজি,
পূৰ্ণতাৰ সুৰ ফুকাৰি ফুকাৰি
কবিতাৰ বাঁহী উঠক বাজি।

কবিৰ চিন্তা

অনন্তে গাইছে নীৰৱ ভাষাৰে
দিন ৰজনীৰ অখণ্ড বীণাৰ
অনাদি গান,
কোনেও যে তাত
নিদিয়ে কাণ;

সেইহে ইমান ব্যাকুল হিয়া
উগুলু থুগুলু থিৰ নাইকিয়া
কিদৰে কৰাওঁ
অমৃত পান?
সৰব ভাষাৰে শুকান কথাৰে
গাওঁ কি মধুৰ
মোহন গান?

যি সুৰত সউ
জোনালী সভাত,
নাচিছে লক্ষ তাৰকা
ইন্দু,
বাগৰি পৰিছে ধৰাত
সিন্ধু;

সি সুৰতে মোৰো
ক্ষীণ তনুটিৰো
শিৰে শিৰে আজি
লহৰী বাগৰি
নাচিছে শোণিত বিন্দু!

ইমান মাধুৰী ইমান ৰস
নোৱাৰোঁ যে মই
অকলই কৰিব পান!
সেইহে ইমান অন্ধ আতুৰ
চাতকী প্ৰাণ,
গুঞ্জৰি গুমৰি বন্ধ বিমোৰ
হিয়াৰ গান!
অনন্তে ধ্বনিছে বিপুল যন্ত্ৰে,
আকাশ, বতাহ কতনা তন্ত্ৰে,
ঐক্যতান,
কোনেও যে তাত নিদিয়ে কাণ;
সেইহে ইমান ব্যাকুল হিয়া
উগুল্ থুগুল্ থিৰ নাইকিয়া
কিদৰে কৰাওঁ
অমৃত পান?
সৱৰ ভাষাৰে শুকান কথাৰে
গাওঁ কি মধুৰ মোহন গান।

উন্মনা

আজি নাজানো কোনে মাতিছে মোক
মেঘৰ লগত যাবলই,
আজি নুবুজোঁ কোনে গাইছে গান
বতাহে বতাহে অকলই!

আজি নিচিনো কাৰ হাতৰ লেখা
তৰায় তৰায় জ্বলিছে,
আজি নবুজোঁ তাত কিয়নো মোৰ
হৃদয় ইমান মজিছে!
আজি উঁড়িম মাথোন মেঘৰ লগত
নীলিম গগন বিদাৰি,
পূবে—পছিমে যেনিয়ে' পাওঁ
মধুৰ বাঁহীৰ সঁহাৰি!

পদলি মৰত

এই জীৱনৰ
পদূলি মূৰত
ৰ'ম কত আৰু
বাট চাই চাই।

আহিছে গইছে
বিশ্ব বাটেদি
কতনা যাত্ৰী
কতনা ঠাই!

হাঁহি কান্দি আহে
ৰ'দ-বৰষুণ
এই আছে, আৰু,
এই নাই,

আহিছে গইছে
    শীত বসন্ত
        নাপাওঁ অন্ত
            বাট চাই চাই!

আহিলে পোহৰ
    উজ্বলি ভুবন
        উথলি উঠোঁ
            আবেগে হাঁয়,

ঢাকিলে আন্ধাৰ
    আবৰি সমুখ
        হাহাকাৰ কৰোঁ
            উৰাদিহ নাই।

গইছে কতনা
    থমকি পলকে
        পদুলি-মুৰত
            দেখাটি পাই,

চিৰবঞ্চিত
    চিৰসঞ্চিত
        মুখখনি আজিও
            নাপালোঁ হাঁয়।

কেনি

লৰিছে যিপিনে চন্দ্ৰ সূৰ্য্য
বজাই তূৰ্য্য
মন্দ্ৰ স্বৰ,
বতাহে যিপিনে ধৰিছে হাল
উড়িছে মেঘৰ ধৱল পাল;
সিপিনেই তোৰ
গভীৰ আতুৰ
অনাদি যাত্ৰা
সুদূৰ দূৰ।

বইছে যিপিনে
উথলি উৎস,
আঁৰিছে কুঞ্জে
বিবিধ পুষ্প;
প্ৰণয়ৰ-হাৰ।
যিপিনে সখী পখীৰ তান
ধৰিছে বিশ্ব তালত মান,
সিপিনেই তোৰ
সুধীৰ বিধুৰ
অন্তঃপুৰৰ সিংহদ্বাৰ!

উদাসী

(গান)

মই উদাসী
মই প্ৰবাসী
ঘৰ থাকোঁতেই
প্ৰবাসী,
মই বিৰাগী
মই তিয়াগী
ভৱ ভোগতেই
তিয়াগী!

মোৰ অতল প্ৰেমৰ
অনল ৰূপৰ
মই পৰশ পাবৰ
প্ৰয়াসী!
প্ৰাণ বন্ধোঁ বন্ধোঁ
মন নাচোঁ লৰোঁ
মোৰ পাখি নাই,
মই নাচোঁ লৰোঁ
মই ধৰোঁ, ধৰোঁ
মই ধৰা নাই
মই ক্ষিপ্ত বাউল
আউল জাউল
মই নেদেখা বাটৰ ব'ৰাগী!

কিয়

যদি কামেই মোৰ কেৱল কৰ্ম্ম
কামেই মোৰ কেৱল ধৰ্ম্ম
কামেই ধৰাৰ প্ৰাণ,
কিয় তেন্তে জগৎ জুৰি
বাজে ইমান গান?
কিয় তেন্তে পুৱাতে ইমান
পখীৰ ৰৱ নদীৰ গান?
বিপুল পুলক হায়!
সোণৰ সুৰত নাচে আকাশ
বতাহে কাৰ দিয়ে আভাস
হৃদয় ওপচায়।
কিয় তেন্তে নিতউ নিশা
তৰায় তৰায় জ্বলে শিখা
কিহৰ হোমানল?
কিহৰ উছৱ কিহৰ গান
বৰ্ণ-গন্ধ-স্পৰ্শ ইমান
লগায় কৌতূহল?

প্ৰশ্ন

যদি জগৎ তোমাৰে মেলা
মোৰ জীৱন তোমাৰে খেলা।
তেন্তে কিয় লটিঘটি
ৰাতিয়ে দিনে ছাটিফুটি;
কিয় তেনে এনে
বিষম ঠেলা?
এনে মৰ্ম্মভেদী
কিহৰ খেলা?
যদি বিশ্ব তোমাৰে
ৰূপৰ পুৰী,
কিয় ৰূপ-কুৰূপৰ
জুৰাচুৰি?
জয়-পৰাজয়
ভাল নে মন্দ,
স'চা-মিছাৰ
কিহৰ দ্বন্দ্ব?
কিয় ইমান নিঃস্ব পৰাণ
ডেই পুৰি?
যদি বিশ্ব তোমাৰে
ৰূপ-মাধুৰী?
যদি সৃষ্টি তোমাৰে
প্ৰকাশক্ৰম,
হতাশ, ভ্ৰম?
মোৰ দৃষ্টি কিয়

যদি মায়া,
সিওতো তোমাৰে ছাঁয়া?
সেয়েতো তোমাৰ সৃষ্টিখন
দৃষ্টি কিয় ইমান ছন?

উত্তৰ

নহয় নহয় নহয় ভ্ৰম,
ভ্ৰম যে তোমাৰ
সৃষ্টিক্ৰম;
তুমি ক্ৰমৰ পাহী
ফুলাই ফুলাই
আত্ম মেলাঁ,

ভ্ৰমৰ হাঁহি
তুলাই তুলাই
খেলা খেলা!

ভ্ৰমৰ হ'হা
ভ্ৰমৰ কন্দা,
প্ৰেমৰ ৰীতিত
ধৰা বন্ধা,
ৰসৰ নাগৰ
জানা তুমি
ৰসৰ খেলা,

তেজৰ আখৰ
লেখি দিলা
প্ৰেমৰ বেলা
সেই হে উঠে
পূৰ্ব হাঁহি
তেজৰ সূৰ্য
বুকুত লই,
সন্ধ্যা পূনৰ
কান্দে আহি
বুকুৰ তেজত
ৰঙা হই!
সেই হে বজায়
সূৰ্য্য-চন্দ্ৰ
ব্যাকুল-বিৰহ
মিলন-গান;
জগাই হিয়াৰ
ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে
বিপুল গানৰ—
প্ৰতিদান।

বিৰহৰ গৌৰৱ

হে মোৰ হৃদয় চোৰ!
মহা শূন্য ভৰি যদি
নুঠিলহেঁতেন আজি
তোমাৰ বিৰহ হাঁয়
ভুবনে ভুবনে বাজি;
তৰায় তৰায় মোৰ
তেন্তে ই বুকুৰ জুই
সুদূৰ আকাশ ছুই
জ্বলিল হেঁতেন ক'ত
অগ্নি-বীণা বাজি-

*

মোৰ বুকুৰ তেজেই গই
হেঙুলী সন্ধিয়া হই
বুৰোঁ নে নুবুৰোঁ কই
বুৰিলহেঁতেন ক'ত
ৰাঙলি বেলিৰে,

গুঞ্জৰি গুমৰি ব্যথা
মুঞ্জৰি তৰু-লতা
অত গান অত কথা
বাজিলহেঁতেন ক'ত
ঢো খেলি ফুলেৰে?

শাওণৰ ঘন-ঘোৰে
মোৰ অত চকু লোৰে

চাঁদ চুমি ধাৰাসাৰে
তিয়াজেহে'তেন ক'ত
তপত হৃদয়?
আবেগত ভাগি ছিগি
ধুমুহা-বতাহ লাগি
এচুকৰ এই হৃদি
নহলহে'তেন অত
বিৰাট প্ৰণয়।

একোটি ঘৰ

মূৰত ভৰিল তৰ্কৰ ধূলি
মুখত বাক্য বালি,
বিৰাট বিজন হৃদয়ৰ মোৰ
ঘৰটি থাকিল খালি!

*

চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য-বিহীন মোৰ
একোটি ঘৰ নহয় যে পূৰ,
ধন-জন-মান বিভূতি-প্ৰদীপ
নিতকে নতুনে জ্বলি,
ৰাজ-দৰবাৰতে পুৰি নিৰ্বাপিত
ঘৰটি সদায় খালি!
মূৰত ভৰিল তৰ্কৰ ধূলি
মুখত বাক্য বালি,
চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য পশিব নোৱাৰা
ঘৰটি থাকিল খালি!

দুটি মানুহ

এটি ঘৰত
দুটি মাথোন
দুটি মানুহ ধৰে,
এটি খেলে
লুকাই সপোন
এটি জ্বলি মৰে!

*

এটি হাঁহে
তৰাৰ মুখত
ফুলৰ গন্ধ টানি
এটি কান্দে
ধৰাৰ বুকুত
কূলৰ বন্ধ মানি।

এটি আছে
প্ৰিয়ৰ ৰূপত
চুচুক্ চামাক্ কৰি,
ইটি থাকে
ৰুদ্ধ ঘৰত
শূন্য শয়ন ভৰি!
এটি মুক্ত
শিশুৰ প্ৰাণত
নাচে আকাশ জুৰি,

ইটি যন্ত্ৰ
আপোন কামত
মৰে ডেই পুৰি!

এটি স্তব্ধ
গিৰি-গুহা
সৰিৎ-সাগৰ জিনি,

এটি ক্ষুব্ধ
ঘূৰি মহা
নাপাই ক'তো চিনি!

এটি লৰে
বহু বেশে
ভঙা-গঢ়াৰ
তালে তালে,

ইটি মৰে
দেশে-দেশে
ক্ষণে ক্ষণে
কালে কালে।

ক্ষুদ্ৰৰ অধিকাৰ

এই বিৰাট-বিপুল ভুবন-মাজত
যদিও মই ক্ষুদ্ৰ
অতি ক্ষুদ্ৰ,
তথাপি এই নিখুঁট
বিশ্ব-সংহিতাৰ, মই
নহওঁ কদাপি শূদ্ৰ,
হেৰা, নহওঁ কদাপি শূদ্ৰ!
মোৰ কাণতেই বেদ-মন্ত্ৰ জপি
প্ৰভাত সমীৰ উঠিছে যে কঁপি,
নিতউ প্ৰথম পুৱাতে,
মোৰ ঘ্ৰাণতেই ৰাশি ৰাশি ফুল
উঠিছে বিকশি গন্ধ-ব্যাকুল
চকু মেলি মই চোৱাতে!

*

মোৰ প্ৰাণৰেই জলধি-পাৰত
আকাশ-বীণাৰ বিপুল তাঁৰত
গাইছে বিশ্বে গায়ত্ৰী,
সাঁতুৰি নাদুৰি মোৰ প্ৰাণতেই
"ভুৰ্ভুৰ্বঃ স্বঃ" একাকাৰ হই
ধ্বনিছে তনুৰো তন্ত্ৰী!

*

চন্দ্ৰ-বসুধা-তাৰকা-তপন
মোৰ সমুখতে মোহ-হুতাশন
জ্বলিছে জগৎ-যজ্ঞ;

ময়ে হই তাৰ চিৰ পুৰোহিত
ঢালিছোঁ বাসনা-আহুতি-ঘৃত
ভৰি ই জীৱন অৰ্ঘ্য!

*

এই বিৰাট ভূবন মাজত
যদিও মই ক্ষুদ্ৰ
অতি ক্ষুদ্ৰ,
তথাপি এই নিখুঁট বিশ্বসংহিতাৰ
—মই নহওঁ কদাপি শূদ্ৰ
হেৰাঁ, নহওঁ কদাপি শূদ্ৰ!

লুকাই লুকাই

এই তো সদায় চকুৰ আগত
মহা নীলাম্বৰৰ আঁৰত
লুকাই লুকাই খেলিছোঁ,

এই তো সদায় সূৰ্য্য-চন্দ্ৰ
দুটি চকু বীত-তন্দ্ৰ
পোনাই বেঁকাই মেলিছা,
আহা! লুকাই লুকাই খেলিছা!

এই তো বা-ৰিব বায়ুত চঁতৰ
হলিৰ ফাকু পুঞ্জ ফুলৰ
উৰাই-ঘূৰাই মাৰিছা,

এই তো বৰ্ষা ঋতুৰ সোঁতত
ধৰাত হৰ্ষ চকুৰ লোতক
উটাই বন্ৰাই ঢালিছাঁ,
আহা! লন্কাই লন্কাই খেলিছাঁ!

এই তো লন্ধ ক্ষন্ধ প্ৰাণৰ
আঁচল টানি বিৰহ গানৰ
ঘনাই চিকুট মাৰিছাঁ,
আহা! লন্কাই লন্কাই খেলিছাঁ!

মুক্তি

চোৰ আজি
আকাশৰ ৰঙ্গ
শত শত
তাৰকা তৰঙ্গ;
জ্ঞানমান এচুকৰ
স্বপনৰ ভঙ্গ!

*

পোহৰৰ সোঁতে
আজি, চোৰা সউ
আকাশৰ গঙ্গা,
গিৰ্ গিৰ্ নামি
আহে, জলদৰ
ভাঙি ছিঙি জঙ্ঘা;

হৃদি-ভেদি মোৰ
সউ সুনীলৰ
কৈলাস-গঙ্গা।
লোভ ক্ষোভ মৰ্ত্ত্যৰ
মত্ত গজেন্দ্ৰ,
ভাহি যায় 'ত্ৰাহি ৰবে'
ক্ষমতাৰ ইন্দ্ৰ;
হাতে হাতে
লাভ কি যে
বস্তু অনিন্দ্য!

*

পূৰ্ণ সুবৰ্ণে আজি
তৰু-লতা-পুষ্প,
ৰূপে ৰূপে
অপৰূপ
অৰূপৰ উৎস;
সাৰ্থক জীৱনত
অশ্ৰুৰ বাষ্প!

প্ৰকাশ বাধা

প্ৰকাশ পাইছে চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য
প্ৰকাশ পাইছে বনৰ ফুল,
ই জীৱন কিয় গোপন গুহ্য
জীৱনৰ ই কি ঘটিল ভুল?

প্ৰকাশ পাইছে কোকিল-কণ্ঠ
শত বসন্ত ব্যাকুল কৰি,
ই জীৱন কিয় হতাশ বন্ধ
ৰুদ্ধ-কণ্ঠ, গুমৰি মৰি?
প্ৰকাশ পাইছে উদাৰ গঙ্গা
প্ৰৱল বেগেৰে লহৰী তুলি,
প্ৰকাশ পাইছে সুদূৰ সন্ধ্যা
আপোন প্ৰকাশ পাহৰো বুলি?
প্ৰকাশ পাইছে দ্যুলোক-ভূলোক
অপ্ৰকাশক প্ৰকাশ কৰি,
এইনো জীৱনে নাপাব আলোক
নাপাব প্ৰকাশ জীৱন ধৰি?

কি জানি নহয় ভুল

প্ৰকাশ পাওক
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য
প্ৰকাশ পাওক
বনৰ ফুল,
অপ্ৰকাশত
কিজানিবা একো
হোৱা নাই, মোৰ ভুল
নুফুলি জীৱন ফুল।

মোৰ জীৱনৰ ফুল
নুফুলি নুফুলি
ফুলিব পাৰে
ভাঙি দি হঠাৎ
মোৰ নজনা নুশুনা
ভুল,
কাঁইটেৰে বেৰা
মোৰ এই
জীৱনৰ ফুল।

*

চন্দ্ৰ-সূৰ্য্য
সহজে উজ্বলে
সহজে ফুলে যে
—ফুল;
মনুষ্যবিকাশ
সাধনা-লব্ধ
জীৱনৰ ঘটে
ভুল!

*

প্ৰকাশ পাওক
কোকিল-কণ্ঠ
শত বসন্ত
ব্যাকুল মোহি,
গঙ্গা বওক
প্ৰবল বেগেৰে
সন্ধ্যা পৰক
আঁচল খুঁহি;

সি বোৱে গাইছে সহজে
বইছে সহজে
নাচিছে সহজে
সহজত নাই ভুল,
মানুহে নাগায় সহজে
নকয় সহজে
নানাচে সহজে
সহজ নহয়
বিকাশ মনুষ্য ফুল;
তাতেহে তাৰ শ্ৰেষ্ঠ গৰ্ব্ব
তাতেহে ইমান মোল,
তাতেহে ঘটে পদে-পদে তাৰ
হেজাৰ হেজাৰ ভুল!

*

মোৰ জীৱনৰ ফুল
নুফুলি নুফুলি
ফুলিব পাৰে,—
ভাঙি দি হঠাৎ
মোৰ নজনা নুশুনা
ভুল,
কাঁইটেৰে ভৰি থকা
এই মোৰ
জীৱনৰ
ফুল।

সাধনাৰ স্বৰ্গ

বনত ফুলি যি ফুল
সৰগৰ, বিলালে
সৌৰভ মোক,
মনত ভাবিলোঁ ইযে ভুল,
ই যে ফুল মৰতৰ,
নুগুচে স্বৰ্গীয় ভোক!

*

ভাবি ভাবি বন ফুল
মৰতৰ,
সাজি সাজি মন ফুল
সৰগৰ,
কটালোঁ কতনা যুগ;
হাঁহি উঠা তল্‌মল
যৌৱনৰ,
ভাহি যোৱা অশ্রুজল
বিৰহৰ,
কত ভোগ, কত শোক;
গাঁথি লই হৃদয়ৰ কত কি
কত কি অলক্ষ্য খেলা
ৰচিলোঁ কতনা ফুল—
কতনা যে লক্ষ মাল;
ধাৰে-ধাৰে
থৰে থৰে তাৰ
স্বৰ্গৰ আভাস পালোঁ
নাপালোঁ যে স্বৰ্গলোক!

স্বৰ্গৰ আভাস মাথোঁ
বিৰিঙি উঠিল,
ৰিণিকি ভুমুকি মাৰি
স্বৰ্গ আঁতৰিল!

*

ইদৰে যে ভাগি যায়
স্বৰ্গ মোৰ গঢ়োঁতে
গঢ়োঁতে
সুখৰ কল্পনা ৰাশি
ভূত-ভবিষ্যৰ যেন
স্মৰোতে স্মৰোতে;
ভাগৰি পৰিলোঁ শেষে
হাত-যোৰ কই,
স্বৰ্গৰ মালিকে যেন
দিছে মোক কই;—
"স্বৰ্গ নোহে মাথোঁ বন ফুল
সৰি পৰি যোৱা,
স্বৰ্গ নোহে মাথোঁ মন-ফুল
গঢ়ি গঢ়ি লোৱা;
স্বৰ্গ আছে হৃদয়তে
সত্য-শিৱ-শান্ত।
বনে মনে একাকাৰ
অনাদি অনন্ত।"

মিলন

সমানে সমানে মিল
এই যে নিখিল
সমনীয়া বিচাৰিয়ে
আকুল ব্যাকুল;
নই বই সাগৰত গই
পানীয়ে পানীয়ে মিলি
মিলনৰ তৰঙ্গতে
সমুদ্ৰ বাতুল।

*

নোহোঁ যেবে সমনীয়া
তোমাৰ সমান বিভু,
নহওঁ বিৰাট মই
নহওঁ স্বৰাট,
মিলন তোমাৰে মোৰে
সম্ভব নে বাৰু কভু
অত ক্ষুদ্ৰ বিৰাটেৰে
অত অকস্মাৎ?
মিলন তোমাৰে মোৰে
অত দূৰ দূৰণিৰ
ইমান অতুল
হাঁয় ইমান অতুল,
নহয় নে বাৰু মোৰ
সমূলঞ্চে ভুল?

তুমি মাটিৰ পৃথিৱী গঢ়ি
মিহলাই আন্ধাৰ পোহৰ,
তুলিছাঁ যি জীৱনত মোৰ
হৰ্ষ আৰু বিষাদৰ
বিজুলী লহৰ!
প্ৰত্যুত্তৰ যদি তাৰ
পাৰোঁ মই দিব
স্বৰ্গ আজি মৰততে
সোণৰ বৰণ,
আপোন মনৰ মোৰ
মাধুৰী-ৰাশিৰে
পাৰোঁ যদি জগতক
কৰিব বৰণ;

*

স্বৰ্গ-দ্ৰষ্টাৰূপে মই
তেতিয়াহে ধাতা
সখিত্ব-গৌৰৱে আহা
তোমাৰ লগত,
মিলনৰ গৰ্ব্ব লই
মিলন, মিলন কই
মিলি যাম মিলনেৰে
মহান বিশ্বত।

নীৰব বীণা

চাওঁতে চাওঁতে বীণা কিয় মোৰ
নীৰব হʼলি?
"হৃদয়ৰ অত অকথিত বাণী
অগীত গান"
সামৰি থʼলি!
কোন বিৰহত মূৰ্চ্ছা গʼলি?
বীণা কিয় মোৰ নীৰব হʼলি?
আজিও তো সেই
আগৰ দৰেই
জোন-বেলি-তৰা
সেউজীয়া ধৰা
উঠিছে জ্বলি,
বিশ্ব বীণাৰে সুৰত গলি,
কাক হেৰুৱাই কোন বিৰহত
মূৰ্চ্ছা গʼলি?
বীণা কিয় মোৰ নীৰব হʼলি?
আজিও তো সেই
আগৰ দৰেই
ছয়োটা ঋতুৰ অৰ্ঘ্য সজাই
পুষ্প-পত্ৰ ধৰিছে ধৰাই
নিতউ নতুন বৰণ ঢালি;
বিশ্ব বীণাৰ কোনটো সুৰত
সুৰ হেৰুৱাই
বীণা তই মোৰ নীৰব হʼলি?

বাঁহী

বাঁহী যদি বাজ আকউ এবাৰ,
বাজ তেনে তই
গোকুলৰ সেই
মোহন বেণু;
ঢাপলি মেলক আছে মানে মোৰ
যতনাবোৰ,
বাসনা-কামনা-ভাবনা-ধেনু
খোজে-পতি মোৰ বুকুৰ তেজেই
মাটিৰ ধূলিৰে
বৰণ সলাই
ভূবন ভৰাই
উফৰি পৰক স্বৰ্ণ-ৰেণু।
বাঁহী যদি বাজ আকউ এবাৰ
বাজ তেনে তই
বাসনা বিফল
সকলো শূন্য—
মোৰ হৃদয়ৰ, সুৰৰ ছন্দে
তোৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে
সুষমা ভৰাই
কৰি দি পূৰ্ণ;—
চৰক ৰাগিণী পৰাণত মাথোঁ
ক্ষণিকৰ যত
জীৱন-মৰণ
মোহ-আবৰণ
হৰণ কৰি,

নাচক বাগক নূপুৰৰ দৰে
কেৱল ই চিত্ত
চিৰ নাচনত
চিৰ নটৰাৰে
চৰণ ধৰি।

মহাত্মা

জীৱন্ত কবিতা তুমি আপুনি মহাত্মা!
কবিতা কি? সি যে ক্ষীণ ধ্বনি হৃদয়ৰ
মাহাত্ম্য বিচাৰি ঘূৰি ফুৰে ত্ৰিভূবন
মৰ্ত্ত্য পিপাসাৰে, আকুল ব্যাকুল হই
কবিৰ প্ৰাণত! কোটি কবিকণ্ঠ-জিনি
তুমি আজি ভাৰতৰ মৰ্ম্ম-বাণী, শত
শতাব্দিৰ, উদ্বোধিত কৰ্ম্ম-শক্তি নৱ,
পতিত জাতিৰ; জ্ঞান-দাতা, প্ৰাণ-দাতা
তুমি আজি মুক্তি-দাতা ছিন্ন কৰি এই
পাপ-লিপ্ত, ক্ষিপ্ত সভ্যতাৰ দুৰ্‌ভেদ্য
প্ৰাচীৰ; পূৰ্ণেন্দু উদিত ধৰাত তুমি
জন-গণ-মন সিন্ধু কৰি উদ্বেলিত।
মানুহে চূৰ্ণিব য'ত নিজ মৰ্ত্ত্য সীমা,
তাতহে ৰঞ্জিছে তব দেৱত্ব মহিমা।

সত্য

সৃষ্টিৰ উল্লাস লাগি প্ৰথমে যিদিনা
ব্ৰহ্মা-কমণ্ডলুৰ সি লভি
বাৰি স্পৰ্শ,
সঞ্জীৱিত ক্ষুদ্ৰ এই জীৱন-অংকুৰ
উঠিছিল মূৰ্ত্তিমান
এটি মধু হৰ্ষ!

*

পালনৰ বিষ্ণু-হস্ত-পৰশত পুনু
পল্লবিত প্ৰফুল্লিত কত
আশা-ফুল,
ৰুদ্ৰৰ সি একেটি দৃষ্টিয়ে কৰি দিলে
ছাৰখাৰ, আজি ই জীৱন
কৰি ভুল!

*

চউ দিশে জ্বলে ভস্ম-ধূম জ্বালা তৃষ্ণা
দুৰন্ত লালসাৰ কদৰ্য্য
হু-হুঙ্কাৰ,
শব্দ-গন্ধ-ৰূপ-ৰস নীৰস কেৱল
জ্বলে বহ্নি লক্ লক্ লোলিহান
দুৰ্জ্জয় ক্ষুধাৰ!

*

সত্য নোহে ব্ৰহ্মা, তেনে সত্য নোহে বিষ্ণু,
সত্য নোহে ৰুদ্ৰৰো সি প্ৰলয়ৰ
ৰাক্ষসীয় কায়া,

তিনি জিনি পূৰ্ণ সত্য আনন্দ কি কিবা
ৰহস্যৰ চিৰ প্ৰশ্ন সুন্দৰ কি
সত্য কিম্বা মায়া?

ছঁয়ামন্ন

ছঁয়ামন্না পখিলাই ফুলে ফুলে উৰি হাঁয়
ছঁয়ামন্না কৰে,
আমনিৰ আঁৰে আঁৰে কুলিটিও ছঁয়ামন্না
কুউ কুউ স্বৰে।

*

ছঁয়ামন্না সন্ধিয়াই জোন বেলি হেৰুৱাই
বিশ্ব পৰিহৰে,
ফোঁট পিন্ধি ভোটা তৰা উষাওতে ছঁয়ামন্না
তৰুণীৰ দৰে।

*

ছঁয়ামন্না ৰূপহীয়ে হৃদয়ত বিৰহীৰ
মঁৰাচালি ধৰে,
ঘৰ এৰে ৰাধিকাই গোকুলৰ ছঁয়ামন্না
বাঁহীটিৰ স্বৰে।

*

মেঘৰ বুকুত খেলা বিজুলীৰ ছঁয়ামন্না
ইন্দ্ৰিয় গোচৰ,
চমকায় তিলেকতে বাৰ্তাৰিটি ভূলোকত
'অতি ইন্দ্ৰিয়ৰ'।

সৌন্দৰ্য্যৰ ছ'য়াময়া যৌৱনৰ ইন্দ্ৰজাল
ইন্দ্ৰধনু কায়া,
সৃষ্টিৰ মোহন মন্ত্ৰে ইন্দ্ৰিয় তৃষ্ণাত তৰে
অনন্তৰ মায়া।

*

তাৰে যে ফলত সৃষ্টি ভাই, বন্ধু, প্ৰিয়জন
যত ছ'য়াময়া,
হৃদয়ত উঠে জ্বলি যাউতিযুগীয়া ছবি
সখ্য, প্ৰেম, দয়া।

*

এফালে ছবি সি স্থিৰ এফালে অথিৰ নিতে
জীৱন নদীত,
ঢউৰ উপৰি ঢউ ছ'য়াময়া খেলি যায়
সোঁতৰ গতিত।

*

সোঁতৰ গতিয়ে সিয়ে উটাই বুৰাব ধৰে
মুহূৰ্ত্তত এটিতে,
ছ'য়াময়া পুলকৰ ইন্দ্ৰিয়-গোচৰ প্ৰেম
আনন্দ অমৃতে।

*

সেইযে সোঁতত উটি বাঞ্ছিছে পৰাণে আজি
অনন্ত অগম,
ছ'য়াময়া সৌন্দৰ্যৰ পৰাণ প্ৰিয়েৰে মোৰ
সাগৰ সংগম।

সূৰ্য্যাস্তৰ পূৰ্ব্বে

দিনমণি ধীৰ, স্থিৰ; অস্ত যায় নউ
হাঁহে ৰশ্মি ছঁয়াময়া ঢউ
ছঁয়াময়া পোহৰৰ ঢউ,
বাটটিত জিলিঙনি হেঙুলী সপোন
পাহাৰৰ কাষৰেদি
খেলি যায় ভৈয়ামত সউ!

দিনৰ ইপাৰ ভৰি ৰাতিৰ সিপাৰে কৰা
মুকুতা হীৰাৰ শত
মণিময় কিৰণৰ মালা,
নাথাকে নাথাকে একো হব অস্তমিত হাঁয়
অস্তমিত হব এই
আবেলিৰ মধু স্বপ্ন বেলা।

নাথাকে নাথাকে হাঁয় মাৰ যাব এতিয়াই
আবেগ হেঙুলী মধু মেলা,
গধূলিৰ লগতেই মাৰ যাব ক'লা পৰি
বুকু ৰঙা আকাশৰ
প্ৰণয় ৰাঙলী 'হলি' খেলা।

সুৰুযে উজাৰ কৰি দিয়া বেলাকণি কিন্তু
ইতিমধ্যে পাবলই হৃদয়ক
হৃদয়ৰ মৌৰে,
বৰষুণে এৰি যোৱা ফুলকিটি গধূলিৰ
খেলিবলৈ ঢউ খোলা
মৰণৰ ঢৌৰে;

যাবনে এনেয়ে বাৰু নিদি বাৰু একো হাঁয়
শুভ বাৰ্ত্তা মিলনৰ
আমালৈ আমাৰো এবাৰ?
স্থজিলে যি মহাকালে দুয়োটিকে সেয়ে পুনু
বিয়লিৰ বিদ্ৰূপ ই
হাঁহি হাঁহি প্ৰণয় আমাৰ!
এই সন্ধিক্ষণতেই যদি দেখে সউ
পৰিপূৰ্ণ বেলা এটি
উচ্ছ্বাসে প্ৰণয়ৰ,
ঘটিব কালৰ মৃত্যু প্ৰেম হব জয়ী
কালে যেনে মৃত্যু জিনে
কাল জিনি প্ৰেমে হৃদয়ৰ।*

দু'দণ্ডৰ কুসুম-লাৱণ্য

কিয়বা হঠাতে দেখা দি কিয়বা
দু'দণ্ডৰ কাৰণে
মিছাতে,
উথলালা মৰীচিকা মৰু জীৱনত
চিৰ দিন ধৰি কিয়
চকু-পচাৰতে?

* Swinburne-ৰ "Before Sunset" বোলা কবিতাৰ ভাঙনি।

কণ্টকিত জীৱন ই
জৰ্জ্জৰিত হলে জোঙে
দুখৰ অগণ্য,
চমকিলা তাতে বাৰু
কি কাৰণে দু'দণ্ডৰ
কুসুম লাৱণ্য?

*

জীৱনত নেপায়েই ভালপোৱা
হাঁহি, কান্দি, পৃথিবীৰ
ঋতুৰ লগতে,
মন্দাক্ৰান্তা গতি লই
গলোঁহয় ব'ই নিতে
কালৰ সোঁতত!
বসন্ত অন্তত পুনু গ্ৰীষ্ম আহি
কাণে কাণে ক'ই গল হয়,
"চলি যোৱাঁ তুমি,
এনেকৈয়ে লক্ষ্যহীন জীৱনত
ঘূৰি ঘূৰি এনেকৈয়ে
চিৰ মৰুভূমি।"
বৰ্ষা আহি ক'লেহয়—"যোৱাঁ তুমি
যোৱাঁ পান্থ, ভ্ৰান্ত হই মোৰে দৰে
গুজৰি গুমৰি,
শীতে পুনু ক'লেহয়—"চলি থাকা
চিৰ বন্ধ এই দৰে জৰাজীৰ্ণ
হই, ঘূৰি ঘূৰি।"

ফুলৰ চাকি

গোটেই দিনটো গাঁথিলোঁ গোলাপ
ফুলৰ চাকি,
পাহীটি হাঁহিৰে পাহ পাহ কৰি
বাটটি ঢাকি,
ছটিয়াই দিছোঁ যিপিনে এতিয়া
লাহৰী যায়,
এবাৰো বাৰুতো নাচালে যে ঘূৰি
নাচালে হায়।
তেন্তে থ'ক পৰি পৰি থ'ক হায়
শুকাই যাব?
ভাবিছিলোঁ : চাই চকুটিকে
জুৰাই যাব?
কতদিন হায় কৰিছিলোঁ শ্ৰম
চাইদিব হাত,
ফুৰাই জঠৰ আঙুলি-বীণত
আনোঁতে মাত,
উজাৰ কৰিলোঁ সাধনাৰ ধন
জানো যি গান,
শুনিলে নে তেওঁ শুনিলে নে বাৰু
দিলে নে কাণ?
গোটেই জীৱন শিকিলোঁ মাথোন
পাবলৈ ভাল,
বছৰ বয়স জয় কৰি লই
অজয় কাল;

গোটেই জীৱন ভাল পাই ৰ'লো
কেৱল আশা,
ব্যৰ্থ হৃদয় হৃদয় মাধুৰী
ব্যৰ্থ ভাষা!
মৰম কাহিনী শুনাম আৰু কি
শুনিব কোনে?
নুশুনিলে যদি সপোনৰে সেই
আপোন জনে? *

ফুল-শয্যা

ফুলনিত মোৰ ফুলিল যতেক
বনৰ ফুল
সজাই প্ৰাণ;
ফুলৰ শয্যা পাতি থই তাৰে
গাওঁতে গাওঁতে
তোমাৰে গান!
ৰাতি যে পুৱাল ফুলো শুকাল
শেৱালি পৰিল
মাটিত সৰি,
ফুলশয্যা গ'ই ফুল-শৰ হ'ই
ফুলেও দহিলে
জীৱন-ঘূৰি।

* Robert Browning-অৰ ভেঁজানি লৈ লিখা।

বধিৰা

মোৰ হৃদয়ৰ ক্ৰন্দন শুনি,
আকাশত সউ
বজালে মৃদং দামিনী!

গুৰু-গুৰু-ৰবে দামিনী!
ধৰণীত ব'লে ধীৰেৰে তটিনী
তুলি কল্লোল

"বুৰোঁ" "বুৰোঁ" মোৰ
ভহাই প্ৰাণৰ তৰণী
হাঁয় থহাই মনৰ ধৰণী!

তুমি হে বধিৰ অধীৰ কৰিলা
শুনিও নুশুনা ভামিনী!
অ' মোৰ হৃদয়-দামিনী!

"উৰোঁ" "উৰোঁ" প্ৰাণ
ৰাখিলা দিৱস যামিনী,
শুনিও নুশুনি বিলাপ প্ৰাণৰ
অ' মোৰ বধিৰা ভামিনি!
চমকি থমকি জ্বলিলা, জ্বলিলা
কেৱল আন্ধাৰ যামিনী
অ' মোৰ হৃদয়-দামিনি!
শুনিও নুশুনি বিলাই প্ৰাণৰ
অ' মোৰ বধিৰা ভামিনি!

মোৰ হৃদয়ৰ ক্ৰন্দন শুনি
আকাশত সউ
বজালে মৃদং দামিনী,
"গুৰু-গুৰু"-ৰৱে দামিনী
অ' মোৰ বধিৰা ভামিনি!

সৌন্দৰ্য্য

[অনিৰুদ্ধ-উষা মিলনৰ পিছত ফুলনিৰ মাজত চিত্ৰলেখাৰ উক্তি]

সৌন্দৰ্য্য অধিক কাৰ?
সমীৰৰ মৃদু হিল্লোলতে
কঁপি উঠা বননিৰ
জঁতি জুই চঁপা এই
শেৱালি বকুল
প্ৰসূন পুঞ্জৰ?

নতু, যুৱকৰ সমুখত
নগৰৰ হৰ্ম্য্য শোভা
উদ্ভিন্ন যৌৱনা যুৱতীৰ
ভূলুণ্ঠিত কেশগুচ্ছ
মদন-পিছলি পৰা
কামাগ্নিৰ ধূম্ৰ আবেগৰ?

নতু কামিনীৰ মিলন আকুল
কামদীপ্ত ৰাঙলি ওঁঠত

দ্বিগুণে জেউতি চৰি
প্ৰেমিকাৰ প্ৰতি পৰশত
সৌন্দৰ্য্যৰ সম্ফুৰা বাগৰি
ত্ৰিভুবন কৰিছে চঞ্চল?

কচোন মালতী তই
ক হেৰ ক,
ক'ত আছে সৌন্দৰ্য্য সৰহ
সন্ধ্যাৰ খোপাৰ পৰা
খহি পৰা এটি
হেঙুলী ৰশ্মিৰ ফুল
কৰে আহি যেবে
তহঁতক প্ৰণয় ব্যাকুল,
সৰসীৰ দাপোনত তাৰ
উঠে যেবে প্ৰতিবিম্ব
ৰক্ত-ভানু আকাশৰ
জ্বলি উঠি তাতে
পূৰ্ণজ্যোতি অনন্তৰ ইঙ্গিতেৰে আহা!

স্পৰ্শহীন সৌন্দৰ্য্যৰ
ইন্দ্ৰজাল তৰে,
সৌন্দৰ্য্যৰ পূৰ্ণ ৰাগ
বিৰাজেনে তাতে?
নতু গন্ধৰ্ব্বৰ কণ্ঠঃসৃত
সংগীতৰ ধ্বনি, স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য
মুগ্ধ কৰি, মুগ্ধ কৰি

যক্ষ ৰক্ষ যত
শ্ৰুতিৰ পথোদি
বুকুৰ মাজত পশি
উঠিছে বিকশি
অতিক্ৰমি যতক্ষণে
চকুৰেদি দেখা পোৱা
ৰূপৰ জেউতি?

নতু, নৃত্য—মন্দাকিনী উৰ্ব্বশীৰ
সুৰ সভা সিক্ত কৰি
ধৰিত্ৰীত পৰিছে বাগৰি
ধ্বনি যেন নূপুৰৰ
ৰুণুজুনু ৰুণুজুনু
কম্পিত বসন্তৰ
পল্লৱ মৰ্ম্মৰ?
মূক হই ৰলি হাঁয়
সদ্যঃজাত অবাক শিশুৰ দল
যত পুষ্প প্ৰাণ
নাই সমিধান!

হেৰোৱা চৰাই

শুইনে শুইনে উৰি
অহা-যোৱা কৰ তই
পখীটি প্ৰাণৰ!
কোনোবা জন্মৰ মোৰ, আছে নেকি স্মৃতি তোৰ,
আছেনে সমন্ধ কিবা
বান্ধু সোদৰৰ?
সুধীৰ কণ্ঠত তোৰ, উঠে যি মধুৰ সুৰ
অধীৰ সিন্ধুৰ কোন
কৰে কলধ্বনি!
কোন দূৰ দূৰণিৰ, ভেদি এই অৱনীৰ
সকলো কোৢাল, শব্দ
শুনো ৰিণি ৰিণি।

*

শুইনে শুইনে উৰি কতনা চৰাই ঘূৰি
হয় নাইকিয়া উৰি
চকুৰে নমনি,
তই কিয় উৰি উৰি, গাৱ আহি ঘূৰি ঘূৰি
শীতলাই জ্বলি থকা
প্ৰাণৰ অগনি,
জীৱন মৰণৰ উচ্ছ্বসিত পৰাণৰ
কত সুগভীৰ কথা
কত যে সপোন,
বৃহৎ বিষাদ ছাঁয়া আকাংখাৰ যত মায়া
লুপ্ত কৰি সকলোকে
হলহি আপোন।

চৰাই ৰূপেৰে তই কি গান শুনাব অ'ই
চৰাই নহব যেন
বাৰ্ত্তা মূৰ্ত্তিমান,
দেখি সি মূৰতি তোৰ প্ৰাণ পখী পৰে জুৰ
কোনোবা যুগৰে লভি
মিলন মহান।
পৰিছে মনত নেকি আজি বাৰু তোৰ পখী,
সৃষ্টিৰ প্ৰথম সেই
সুমধুৰ গান?
একে লগে দুয়ো হাঁয় উৰি অহা গাই গাই
আহোঁতে দুফালে দুয়ো
হেৰোৱা পৰাণ?

*

এৰিছিলোঁ লগ য'ত কবিনে কবিনে ক'ত
কোন গিৰি, কোন মেঘ
সাগৰ প্ৰান্তৰ,
কোন সি অলকাপুৰী পাম নেকি আৰু ঘূৰি
পলাবনে তৃষ্ণা এই
বিভ্ৰম পান্থৰ?
সুধীৰ কণ্ঠত তোৰ উঠে যি মধুৰ সুৰ
অধীৰ সিন্ধুৰ কোন
কৰে কলধ্বনি,
কোন দূৰে দূৰণিৰ ভেদি এই অৱনীৰ
সকলো কোলাহল, শব্দ
শুনো ৰিণি ৰিণি।